Η ΣΤΕΡΕΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΦΑΚΟ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ UNDERWOOD

ΑΓΓΕΛΟΣ Ν.ΚΑΜΠΟΥΡΑΚΗΣ
ΤΟΠΟΓΡΑΦΟΣ ΠΟΛ.ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΤΟΠΟΓΡΑΦΗΣΕΩΝ & ΦΩΤΟΓΡΑΜΜΕΤΡΙΑΣ
ΥΠΠΟ

ΕΠΙΔΗΜΙΑ 2002

Η ΣΤΕΡΕΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΦΑΚΟ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ UNDERWOOD

• ΓΕΝΙΚΑ

Όπως έχω ήδη αναφέρει σε προηγούμενη μελέτη[1] μου μεταξύ εκείνων που ασχολήθηκαν με την στερεοσκοπική φωτογράφηση των αρχαιοελληνικών μνημείων στα τέλη του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα συγκαταλέγονται και οι αδελφοί Underwood.

Πάντοτε τα μνημεία της αρχαίας Ελλάδος ήταν πόλος έλξης για περιηγητές κάθε τάξης και μόρφωσης. Ωστόσο την περίοδο που συζητάμε το μικρό Ελληνικό κράτος βρισκόταν μέσα στη δίνη των εσωτερικών συγκρούσεων, των προσπαθειών οικονομικής ανασύστασης και της πραγμάτωσης του ονείρου της απελευθέρωσης εδαφών με αμιγούς ελληνικούς πληθυσμούς σε γειτονικές χώρες. Η Ελλάδα λοιπόν με τους αρχαιολογικούς της χώρους, στην περίοδο αυτή, δεν ήταν πάντοτε ένας ασφαλής και εύκολα επισκέψιμος τόπος για τους ανά την υφήλιο λάτρεις του αρχαίου ελληνικού πνεύματος.

Την δίψα των ανθρώπων να γνωρίσουν την κοιτίδα του σύγχρονου πολιτισμού από κοντά σε συνδυασμό με την μόδα της στερεοσκοπικής φωτογράφησης που είχε αρχίσει να κυριαρχεί την εποχή αυτή ήταν δύο συγκυρίες που εκμεταλλεύθηκαν οι δαιμόνιοι εκτός των άλλων επιχειρηματίες αδελφοί Underwood, με αποτέλεσμα να επινοηθεί όπως θα δούμε στην συνέχεια σύστημα που συνδύαζε στερεοσκοπική εικόνα, κείμενο και χάρτες μαζί κατά τρόπο που η Ελλάδα με τα μνημεία της να προβάλλεται ολοζώντανα τόσο στα περισσότερα σαλόνια της αστικής κοινωνίας όσο και στα μαθητικά θρανία σπουδαστικών ιδρυμάτων των ΗΠΑ κ.λ.π..

Οι αδελφοί Bert και Elmer Underwood από το 1880 είχαν ιδρύσει στην Ottawa των ΗΠΑ μία εταιρεία με την επωνυμία "Underwood and Underwood". Ξεκινώντας από την πώληση στερεογραφημάτων χάρις στην ευρηματικότητα και το επιχειρηματικό τους δαιμόνιο πολύ γρήγορα είχαν τα αποκλειστικά δικαιώματα πρακτόρευσης των προϊόντων τριών εκ των κυριοτέρων κατασκευαστών στερεοσκοπικών φωτογραφιών.

Η εταιρεία "Underwood and Underwood" επεξέτεινε τις δραστηριότητες της, ιδρύοντας υποκαταστήματα σε πολλές πόλεις των ΗΠΑ, στον Καναδά και στην Μεγάλη Βρετανία. Μετά την εγκατάσταση το 1891 των κεντρικών γραφείων της στην Νέα Υόρκη, η εταιρεία άρχισε να κατασκευάζει η ίδια στερεοσκοπικές φωτογραφίες και να εφοδιάζει ταυτόχρονα με φωτογραφίες εφημερίδες και περιοδικά.

Αναφέρεται ότι το 1901 η εταιρεία παρήγαγε 25.000 στερεοσκοπικές φωτογραφίες την ημέρα. Παράλληλα η ετήσια πώληση στερεοσκοπίων έφθασε τα 300.000 τεμάχια. Το 1912 οι αδελφοί Underwood παραχώρησαν το δικαίωμα εκμετάλλευσης του μεγαλύτερου μέρους του αρχείου των αρνητικών των στερεοσκοπικών φωτογραφιών που διέθεταν στην άλλη ανταγωνιστική εταιρεία[2] στον χώρο, την "Keystone View Co" Το 1920 το σύνολο των δραστηριοτήτων της εταιρείας "Underwood and Underwood" σε ότι αφορούσε τα στερεοσκοπικά προϊόντα πέρασε στην δικαιοδοσία της "Keystone View Co". Για το χρονικό διάστημα 1900-1912 μπορούμε όμως ισχυριστούμε με βεβαιότητα ότι η "Underwood and

[1] «ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΟΣΚΟΠΙΚΗΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ». Επιδημία 2000-2001.

[2] Μέχρι το 1923 η εταιρεία "Keystone View Co", είχε καταφέρει να εξαγοράσει τα αρχεία των αρνητικών και τα δικαιώματα των σημαντικοτέρων εταιρειών που δραστηριοποιούνταν στο χώρο της στερεοσκοπικής φωτογραφίας όπως η "Underwood and Underwood", η "Kilburn Brothers Stereoscopic View Co.", η "H.C.White Company" και η "Universal Photo-Art Company" με αποτέλεσμα να αποβεί ο κύριος μαζικός προμηθευτής στερεοσκοπικών φωτογραφιών όχι μόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά και σ' ολόκληρο τον κόσμο.

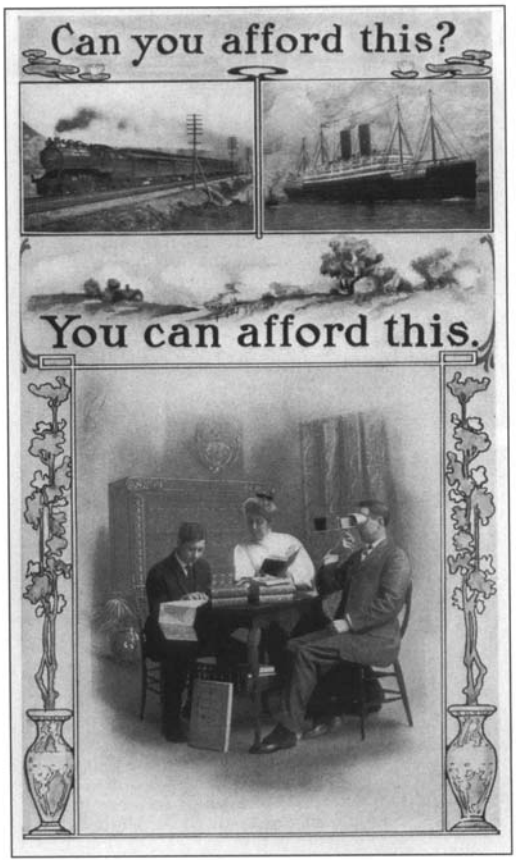
Underwood" μεσουρανούσε στο χώρο της στερεοσκοπικής φωτογραφίας τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική.

Οι αδελφοί Bert και Elmer Underwood αναφέρονται στην βιβλιογραφία και σαν φωτογράφοι[3] που επισκέφθηκαν την Ελλάδα γύρω στα 1890. Στην πραγματικότητα όπως προκύπτει από το ιστορικό τους οι Bert και Elmer Underwood μετακόμισαν στην Ottawa το 1877 από το DeKalb του Illinois με μία ιππήλατη άμαξα βαγόνι και το πρώτο επάγγελμα τους ήταν του μεν πρώτου πωλητής (πλασιέ) βιβλίων με συνδρομές του δε δεύτερου βιβλιοθηκάριος. Στα πρώτα βήματα της μετέπειτα ένδοξης σταδιοδρομίας τους ασχολήθηκαν με την διανομή από πόρτα σε πόρτα στερεογραφημάτων[4] διαφόρων εταιρειών χρησιμοποιώντας σαν πλασιέ μαθητές κολεγίων.

Το 1891 ο Bert έμαθε να χειρίζεται την φωτογραφική μηχανή και από το σημείο αυτό αρχίζει η καριέρα του σαν φωτογράφου. Αναφέρεται ότι από τις πρώτες στερεοσκοπικές φωτογραφίες της εταιρείας ήταν αυτές του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, τις οποίες τράβηξε ο Bert ακολουθώντας τους Έλληνες στο μέτωπο. Είναι δε πολύ πιθανό και πολλές από τις λοιπές στερεοσκοπικές φωτογραφίες της εταιρείας "copyright 1897" με θέμα την Ελλάδα, που συναντώνται να είναι έργο του ιδίου. Η φήμη τελικά των αδελφών Underwood σαν φωτογράφων εξαπλώθηκε παγκοσμίως. Ο Bert Underwood ήταν ο μόνος που κατάφερε να τραβήξει πετυχημένη φωτογραφία των βασιλέων Εδουάρδου VII και Αλεξάνδρας της Βρετανίας με τις παραδοσιακές ενδυμασίες της στέψης ενώ παράλληλα ο Elmer Underwood ήταν αυτός που έλαβε εντολή από τον βασιλέα της Σουηδίας Όσκαρ να φωτογραφήσει την μεγαλειότητα του στο Rosondal Palace.

Πολύ γρήγορα στο επιτελείο της εταιρείας εντάχθηκαν οι καλύτεροι φωτογράφοι στον κόσμο. Εφοδιασμένοι με στερεοκάμερες περιόδευαν την υφήλιο φωτογραφίζοντας και απαθανατίζοντας μνημεία αλλά και σημαντικά ιστορικά στιγμιότυπα όπως ο ισπανό αμερικάνικος πόλεμος, η επανάσταση των Boxer στην Κίνα, εκρήξεις ηφαιστείων κ.λ.π. Οι φωτογράφοι της "Underwood and Underwood" ήταν περιζήτητοι και τις υπηρεσίες τους εκμίσθωναν αρχιτέκτονες, μηχανικοί,, επιστήμονες, δικηγόροι, χειρούργοι γιατροί κ.λ.π.

Από το 1896 η "Underwood and Underwood" διοχέτευε τα στερεοσκοπικά προϊόντα της στην αγορά μέσω μιας θυγατρικής εταιρείας με την επωνυμία "Underwood Travel System". Στην πραγματικότητα το «Ταξιδιωτικό Σύστημα Underwood» όπως μεταφράζεται ο τίτλος, αφορούσε το «νοερό» ταξίδι που μπορούσε να πραγματοποιήσει κανείς στα πέρατα του κόσμου από την πολυθρόνα του σπιτιού του με μοναδικό του εφόδιο τα στερεοσκοπικά προϊόντα της εταιρείας. Στο πνεύμα αυτό κινείται και η παρακείμενη διαφήμιση της "Underwood Travel System"

Εικόνα 1

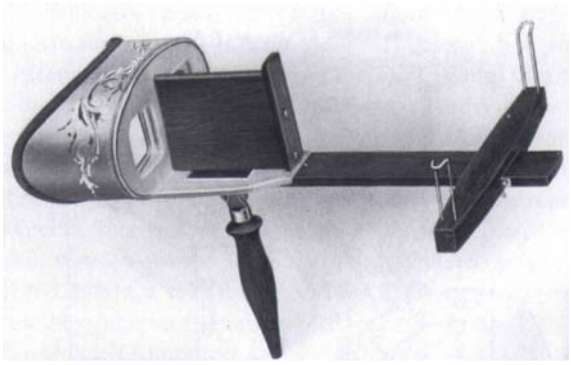
[3] «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ/1839-1960» του 'Αλκη Ξ.Ξανθάκη (Δεύτερη έκδοση ΕΛΙΑ).

[4] Με τον όρο στερεογραφήματα "stereographs" χαρακτηρίζονται στην διεθνή βιβλιογραφία οι παντός είδους και υλικού εκτυπώσεις λήψεων από στερεοκάμερες στις διάφορες πρώϊμες εφαρμογές της φωτογραφίας, όπως δαγγεροτυπίες, καλοτυπίες, αλμπουμίνες, αυτοχρωμίες, ηλιοτυπίες, λιθογραφίες, εκυπώσεις σε γυαλί, φωτογραφικό χαρτί, φιλμ κ.λ.π.

(**εικ. 1**) του 1908 στην οποία τονιζόταν η δυνατότητα των «νοερών» ταξιδιών όταν η δαπάνη πραγματοποίησης τους με τα συνήθη μέσα συγκοινωνιών ήταν ανέφικτη για το πλατύ κοινό.

Τα εφόδια τώρα που είχε στην διάθεση ο «νοερός» ταξιδιώτης αρχικά ήταν το κλασσικό στερεοσκόπιο χειρός τύπου Holmes (**εικ. 2**) που συνοδευόταν από ένα σετ στερεοσκοπικών φωτογραφιών ο αριθμός των οποίων κυμαινόταν από μερικές δεκάδες μέχρι εκατό και πλέον.

Το συγκεκριμένο στερεοσκόπιο (**εικ. 2**) ήταν κατασκευής της ίδιας της "Underwood" από αλουμίνιο και ξύλο. Καθιερώθηκε σαν το στερεοσκόπιο του 20ου αιώνα της εταιρείας και ήταν η πλέον οικονομική λύση αλλά η τιμή του δεν συμπεριλαμβανόταν στο «σετ». Για τους απαιτητικούς η εταιρεία διέθετε και πιο εξεζητημένα μοντέλα σε ανάλογες τιμές. Τα θέματα των στερεοσκοπικών φωτογραφιών εμφάνιζαν μεγάλη ποικιλία και ήταν άλλοτε θρησκευτικού, άλλοτε ιστορικού, άλλοτε ταξιδιωτικού, άλλοτε μορφωτικού ενδιαφέροντος.

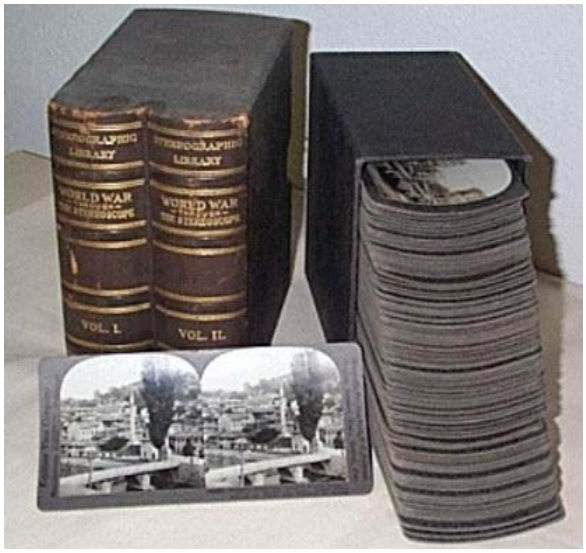

Εικόνα 2

Στα πρώτα «σετ» στο πίσω μέρος των στερεοσκοπικών φωτογραφιών υπήρχε περιγραφή και σχολιασμός του αντίστοιχου θέματος. Ήδη από το 1900 η "Underwood Travel System" άρχισε να συστηματοποιεί τις προσφορές της και τα σετ των στερεοσκοπικών φωτογραφιών προσφέρονταν σε ειδικά κουτιά με τα πλαϊνά διασκευασμένα σαν καλαίσθητες ράχες βιβλίων για την ευχερή αποθήκευση τους σε βιβλιοθήκες (**εικ. 3**). Κάθε κουτί με πλαϊνό μορφής ράχης δίτομου βιβλίου με μέγιστη χωρητικότητα συνήθως 100 στερεοσκοπικών φωτογραφιών αντιστοιχούσε σε μία θεματική ενότητα όπως π.χ. "Egypt and its Wonders-Tour" ή "The Grecian Tour" κ.λ.π.

Για τους αγοραστές πολλαπλών «σετ» η εταιρεία διέθετε και ειδικά έπιπλα η χωρητικότητα των οποίων κυμαινόταν από 200 μέχρι 2000 φωτογραφίες.

Με την πάροδο του χρόνου σε κάποια «σετ» συμπεριελήφθησαν και βιβλία οδηγοί σε πανόδετη βιβλιοδεσία με αριθμημένα κεφάλαια αντίστοιχα με τις στερεοσκοπικές φωτογραφίες. Σε κάθε κεφάλαιο υπήρχε περιγραφή και σχολιασμός της αντίστοιχης φωτογραφίας την επιμέλεια των οποίων είχαν διακεκριμένοι λογοτέχνες, αρχαιολόγοι καθηγητές πανεπιστημίων κ.λ.π.

Εικόνα 3

Τα βιβλία οδηγούς συνόδευαν ειδικοί χρωμολιθόγραφοι χάρτες της εποχής την πατέντα των οποίων είχε κατοχυρώσει διεθνώς η εταιρεία. Σε κάθε χάρτη σημειωνόταν η θέση και η γωνία λήψης κάθε στερεοσκοπικής φωτογραφίας ώστε ο «νοερός» ταξιδευτής να έχει ακόμη πιο ζωντανή αντίληψη του χώρου πέρα από την ρεαλιστικότητα που παρείχε το στερεόραμα.

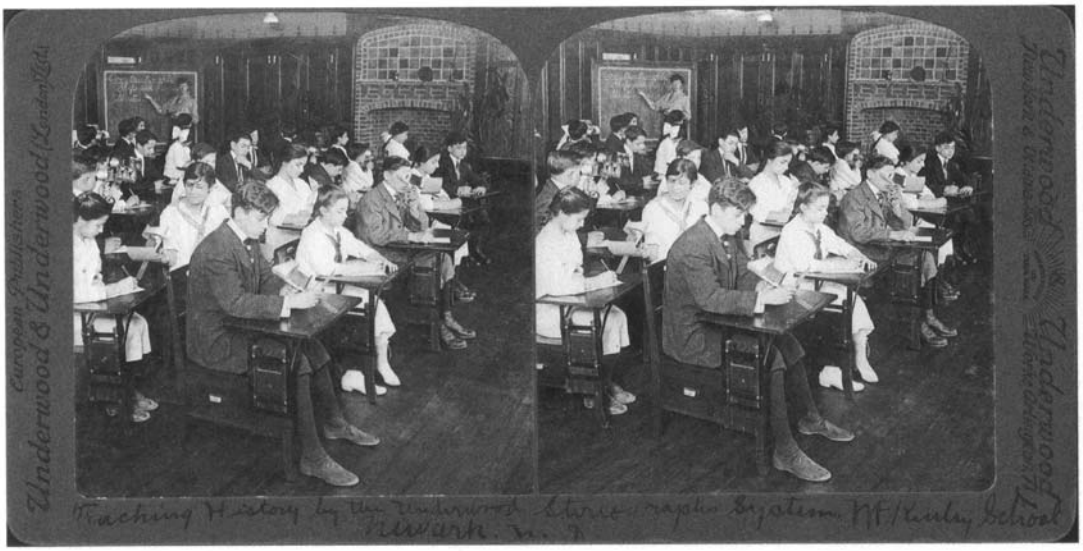
Στην φωτογραφία (**εικ. 4**) τμήμα στερεοσκοπικής φωτογραφίας της εταιρείας, βλέπουμε ένα «νοερό» ταξιδευτή να εφαρμόζει το «Ταξιδιωτικό Σύστημα Underwood».

Εικόνα 4

Τελικά μετά την διάδοση της εφαρμογής της λιθογραφικής εκτύπωσης στην παραγωγή στερεογραφημάτων στις αρχές του 20ου αιώνα, το κόστος παραγωγής τους μειώθηκε αισθητά σε σύγκριση πάντα με την φωτογραφική εκτύπωση. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τα πλήρη σετ του «Ταξιδιωτικού Συστήματος Underwood» με την δαπανηρή φωτογραφική εκτύπωση και τις συμπληρωματικές βελτιώσεις (βιβλία χάρτες κ.λ.π.) να μην είναι πλέον τόσο ανταγωνιστικά και προσιτά στον μέσο αστό της εποχής.

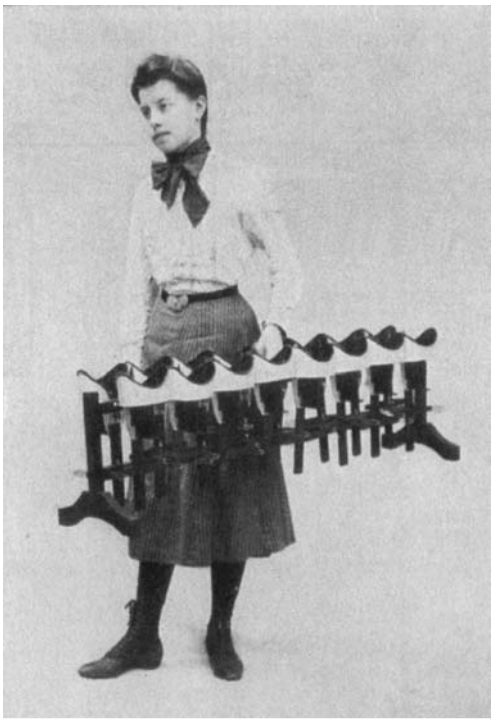
Σε ένα σχετικό άρθρο[5] στο διαδίκυο αναφέρεται η περίπτωση ενός διαφημιστικού τιμοκατάλογου του 1901 στερεοσκοπικών «σετ» της εταιρείας "Underwood and Underwood". Στο άρθρο γίνεται και επικαιροποίηση στο 1999 των τότε τιμών των προσφερομένων προϊόντων. Έτσι λοιπόν για παράδειγμα ένα κλασσικό «σετ» των 100 φωτογραφιών συνοδευόμενο και από βιβλίο οδηγό με χάρτες, που το 1901 κόστιζε 17.60 δολάρια, το 1999 θα κόστιζε 341.89 δολάρια, πράγμα που σημαίνει ότι σήμερα η τιμή θα ξεπερνούσε τα 400 δολάρια. Μια τιμή καθόλου ευκαταφρόνητη.

Προκειμένου να προωθηθούν αυτά τα σχετικώς ακριβά προϊόντα οι κατασκευαστές στράφηκαν προς την εκπαίδευση. Πολύ σύντομα άρχισαν να εφοδιάζουν με στερεοσκοπικά «σετ» δημόσια σχολεία, βιβλιοθήκες, κολέγια κ.λ.π. σ΄ όλη την επικράτεια των ΗΠΑ. Από τους πρώτους πελάτες ήταν και η Στρατιωτική Ακαδημία των ΗΠΑ στο West Point.

Εικόνα 5

[5] "Underwood Stereoscopic Tours"(http://www.boondocksnet.com/stereo/underwood_tours1901.html)

Στην **εικόνα 5** έχουμε μια στερεοσκοπική φωτογραφία[6] της "Underwood and Underwood", που απεικονίζει μια τάξη ενός κολεγίου του New Jersey στο μάθημα της Ιστορίας να χρησιμοποιεί στερεοσκόπια.

Ομοίως στην **εικόνα 6** βλέπουμε μια καθηγήτρια με ένα ειδικό σχολικό έπιπλο που μπορούσε να φέρει 16 στερεοσκόπια.

Εικόνα 6

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα στερεοσκοπικά «σετ» και το στερεοσκόπιο σαν εκπαιδευτικά μέσα, παρέμειναν σε χρήση στα διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα των ΗΠΑ μέχρι και τις αρχές του1950.

[6] Οι εικόνες 5 και 6 προέρχονται από το βιβλίο του Paul Wing έκδοση 1996 "Stereoscopes-The first one hundred years"

- **<u>Η ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΕΡΕΟΣΚΟΠΙΟ</u>**

Οι πρώτες στερεοσκοπικές φωτογραφίες, με Ελληνικά θέματα της "Underwood and Underwood" που υπέπεσαν στην αντίληψη μου ήταν αυτές με "copyright 1897". Από την έρευνα προέκυψε ότι κάποιες από αυτές είχαν διατεθεί στο εμπόριο μεμονωμένα και στη συνέχεια μαζί με άλλες απετέλεσαν τον πυρήνα για την δημιουργία των πρώτων συστηματικών σετ στερεοσκοπικών φωτογραφιών με θέμα την Ελλάδα.

Στην **εικόνα 7**[7] βλέπουμε μια στερεοσκοπική φωτογραφία "copyright 1897", χωρίς αρίθμηση και έντυπο κείμενο στο πίσω μέρος, η οποία μάλλον ανήκει σ' αυτές που διατέθηκαν μεμονωμένα. Σύμφωνα με την έντυπη λεζάντα απεικονίζει το εσωτερικό του μοναστηριού του Αγίου Στεφάνου στα Μετέωρα λίγο πριν καταληφθεί από τους Τούρκους. Όπως αναφέρθηκε και προηγούμενα ο Bert Underwood την περίοδο του ατυχούς Ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, βρισκόταν στην Ελλάδα και το πιθανότερο είναι να οφείλεται σ' αυτόν η συγκεκριμένη λήψη.

Εικόνα 7

Από το υλικό που υπάρχει στο αρχείο μου καταλήγω στο συμπέρασμα ότι πρέπει να υπήρχαν δύο διαφορετικά σετ αριθμημένων στερεοσκοπικών φωτογραφιών "copyright 1897", με Ελληνικά θέματα.

Στο ένα σετ η αρίθμηση είναι πρόσθετη δίπλα στη έντυπη λεζάντα και ο μεγαλύτερος αύξων αριθμός που συνάντησα ήταν το 62. Στο άλλο σετ ο αύξων αριθμός είναι μέσα σε παρένθεση, έντυπος όπως και η λεζάντα.. Ο μεγαλύτερος αύξων αριθμός που συνάντησα σ' αυτή την σειρά ήταν το 61. Σε κάποιες στο πίσω μέρος αναγράφεται ο τίτλος του θέματος μεταφρασμένος σε 6 γλώσσες συμπεριλαμβανομένης και της αγγλικής. Γενικά δεν βρήκα στοιχεία στην διεθνή βιβλιογραφία για τον ακριβή αριθμό των στερεοσκοπικών φωτογραφιών εκάστης των πρώτων αυτών σειρών.

Τα θέματα και στις δύο σειρές είναι παρεμφερή. Το 80% με 90% των «κλισέ» αυτών των στερεοσκοπικών φωτογραφιών αφορούν αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία της τότε Ελλάδος ενώ οι υπόλοιπες έχουν σαν θέμα διάφορα στιγμιότυπα σχετικά με επίκαιρα γεγονότα της εποχής όπως π.χ. ο πόλεμος του 1897 κ.λ.π. Οι πρώτες κατά σειρά

[7] Συλλογή γράφοντος.

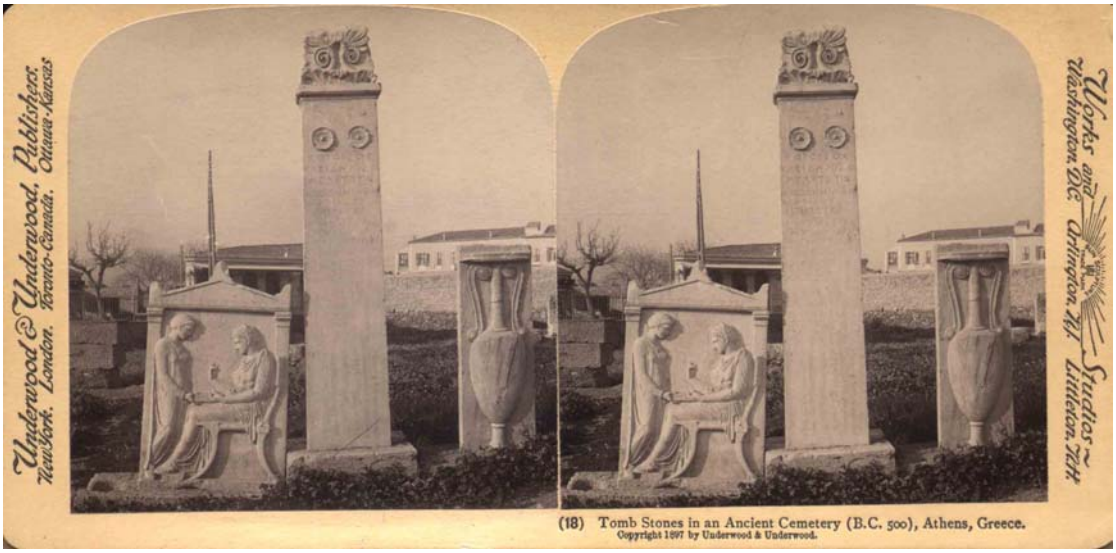
στερεοσκοπικές φωτογραφίες και στα δύο «σετ» έχουν σαν θέμα τα μνημεία της Αθήνας Ακρόπολη, Παρθενώνας, Προπύλαια, Ερέχθειο κ.λ.π.

Στα δύο παραδείγματα που ακολουθούν (**εικόνα 8 και εικόνα 9**)[8] βλέπουμε δύο στεροσκοπικές φωτογραφίες, μία από κάθε σειρά με τον ίδιο αύξοντα αριθμό 18.

Εικόνα 8

Στην στερεοσκοπική φωτογραφία (**εικ. 8**) με αύξοντα αριθμό 18 (πρόσθετη αρίθμηση) απεικονίζεται ταφικό μνημείο του 4ου Π.Χ. αιώνα, στο αρχαίο νεκροταφείο Αθηνών σύμφωνα με την λεζάντα.

Εικόνα 9

Ομοίως στην στερεοσκοπική φωτογραφία (**εικ. 9**) της άλλης σειράς με αύξοντα αριθμό πάλι 18 (έντυπη αρίθμηση) απεικονίζονται άλλα ταφικά μνημεία του 500 Π.Χ. στο αρχαίο νεκροταφείο Αθηνών σύμφωνα πάντα με την λεζάντα.

[8] Συλλογή γράφοντος.

Η μόνη αναφορά που βρήκα για τις πρώτες οργανωμένες σειρές, είναι αυτή στο άρθρο του διαδικτύου, που περιγράφηκε προηγούμενα, με τον διαφημιστικό κατάλογο του πωλήσεων του 1901 της "Underwood and Underwood". Στο κατάλογο αυτό είχε καταχωρηθεί και ένα «σετ» με τον τίτλο "The Grecian Tour", που περιελάμβανε 72 στερεοσκοπικές φωτογραφίες και δεν συνοδευόταν από βιβλίο ή χάρτες. Από τη σειρά αυτή δεν είχα την ευκαιρία να δω καμία και έτσι δεν μπορώ να ξέρω αν περιελάμβανε νέα κλισέ ή αναπαραγωγές παλαιοτέρων.

Το «σετ» με το οποίο θα ασχοληθούμε στην συνέχεια, είναι αυτό που η εταιρεία κυκλοφόρησε το 1907 και το ονόμαζε "GREECE TOUR". Περιελάμβανε εκτός από τις 100 στερεοσκοπικές φωτογραφίες στην πλειονότητα "copyright 1907", ένα πανόδετο βιβλίο οδηγό 363 σελίδων και 15 ειδικούς χάρτες. Η παραπάνω έκδοση ήταν η πληρέστερη μέχρι τότε σε ότι αφορά τον Ελληνικό χώρο και κατά πάσα πιθανότητα αναπαραγόταν στη συνέχεια για πολλά χρόνια.

Το βιβλίο οδηγός που είχε τον τίτλο "GREECE THROUGH THE STEREOSCOPE" είχε συνταχθεί από τον Rufus B.Richardson[9], Ph.D., ο οποίος εκτός των άλλων είχε διατελέσει για δέκα χρόνια διευθυντής της Αμερικάνικης Σχολής Κλασσικών Σπουδών στην Αθήνα καθώς και καθηγητής των Ελληνικών στο Dartmouth College.

Όπως διαπιστώνουμε ο συντάκτης του παραπάνω οδηγού δεν ήταν τυχαίος. Ήταν ο άνθρωπος που παρακολουθούσε από κοντά την ανασκαφική δραστηριότητα της εποχής στον Ελληνικό χώρο, πέρα από το γεγονός ότι ήταν φιλέλληνας και λάτρης του αρχαίου ελληνικού πνεύματος από τα παιδικά του χρόνια όπως ο ίδιος αναφέρει στην εισαγωγή.

Το βιβλίο λοιπόν αυτό απέχει πολύ από του να είναι ένας απλός τουριστικός οδηγός και μπορεί να διεκδικήσει κάλλιστα την θέση ενός διδακτικού πονήματος. Μεταξύ των άλλων το τελευταίο κεφάλαιο στο τέλος, με τίτλο "THE STORY OF GREECE" περιελάμβανε την συνοπτική ιστορία της Ελλάδος, από το 2000 π.χ. μέχρι το 1907 μ.χ.

Ακόμη στο βιβλίο περιλαμβάνονται αριθμημένα (1-100) κεφάλαια - "Positions (θέσεις)" – που αντιστοιχούν στις 100 στερεοσκοπικές φωτογραφίες που είχαν τραβηχτεί σε διάφορα σημεία (θέσεις) της τότε Ελλάδος και συνόδευαν το «σετ». Ό τίτλος κάθε κεφαλαίου είναι η συνοπτική περιγραφή του θέματος της αντίστοιχης φωτογραφίας και συμπίπτει με την έντυπη λεζάντα στο κάτω μέρος της.

Σαν παράδειγμα αναφέρω το κεφάλαιο **37** - "Position **37**"- που αντιστοιχούσε στην στερεοσκοπική φωτογραφία Νο **37** (**εικ. 10**).

Εικόνα 10

[9] Ο Rufus B.Richardson είναι μεταξύ άλλων και συγγραφέας του βιβλίου "Vacations Days in Greece"

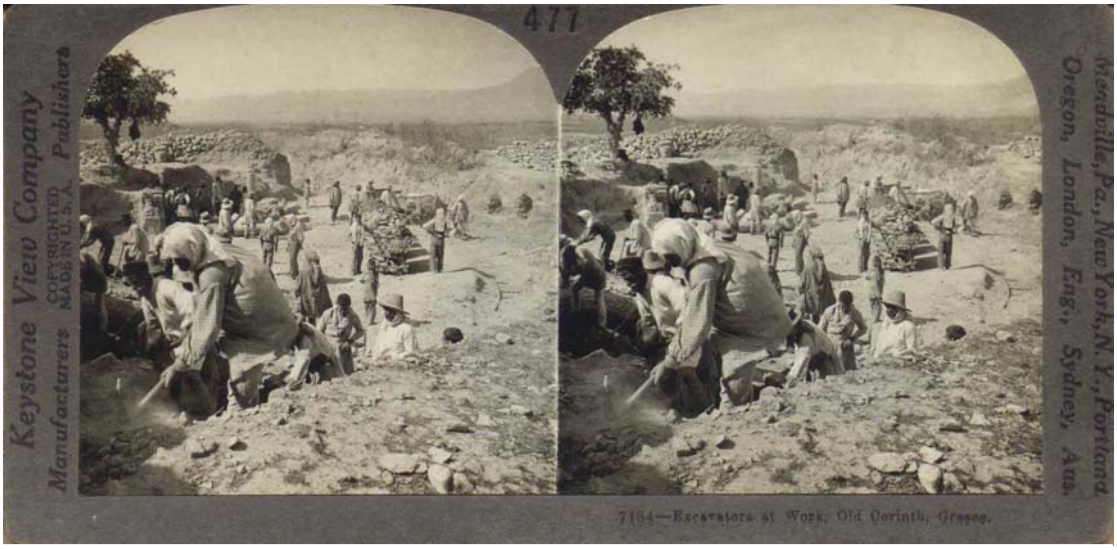
Ο πλήρης τίτλος είναι **"Position 37. General view of excavations at old Corinth, west, past Apollo temple".** Σε ελεύθερη μετάφραση είναι **«Θέση 37. Γενική άποψη των ανασκαφών στην αρχαία Κόρινθο, δυτικά του ναού του Απόλλωνα».**

Η συγκεκριμένη στερεοσκοπική λήψη έγινε κατά την διάρκεια των ανασκαφικών εργασιών που διενεργούσε στην αρχαία Κόρινθο η Αμερικάνικη Σχολή Κλασσικών Σπουδών υπό την εποπτεία του Rufus B.Richardson και οι οποίες άρχισαν την άνοιξη του 1896. Στο κείμενο αυτό ο Richardson περιγράφει πως μετά από κοπιώδη τρίμηνη προσπάθεια και με οδηγό τα κείμενα του Παυσανία ήρθε στο φως σε βάθος 20 ποδών από την επιφάνεια, το αρχαίο Ελληνικό θέατρο επάνω στο οποίο είχε κτιστεί το Ρωμαϊκό καθώς και πλήθος άλλων σημαντικών ερειπίων μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέση είχε και η περίφημη πηγή της Πριήνης που είναι το θέμα του επόμενου κεφαλαίου "**Position 38.**"

Για να φθάσουν στο ποθητό αποτέλεσμα απαιτήθηκαν περισσότερες από 20 δοκιμαστικές τομές, μερικές από τις οποίες είχαν μήκος μερικές εκατοντάδες πόδια με ελάχιστο βάθος από την επιφάνεια τα 15 πόδια και χρησιμοποιήθηκαν εκατοντάδες ντόπιοι εργάτες. Ακόμη ο Richardson αναφέρει ότι είχαν αμέριστη συμπαράσταση από το Ελληνικό κράτος παρότι οι ανασκαφές ολοκληρώθηκαν σε έξι μη συνεχόμενα χρονικά διαστήματα δύο ή τριών μηνών έκαστο. Όσο για την δαπάνη ενώ αρχικά είχε συμφωνηθεί τα ¾ να καλυφθούν από την Αμερικάνικη Σχολή Κλασσικών Σπουδών τελικά το συνολικό κόστος κατέβαλε πρόθυμα το Ελληνικό κράτος

Κάνοντας μία παρένθεση στο σημείο αυτό κρίνω σκόπιμο να αναφέρω ότι εκτός από την παραπάνω στερεοσκοπική λήψη (**εικ. 10**), έχω συναντήσει άλλη μία (**εικ. 11**), που έγινε και αυτή κατά την διάρκεια των ανασκαφών στην Κόρινθο και δεν συμπεριλαμβάνεται στο παραπάνω «σετ». Στην φωτογραφία απεικονίζεται ένα στιγμιότυπο της ανασκαφής στο οποίο συμμετέχουν και οι ντόπιοι εργάτες.

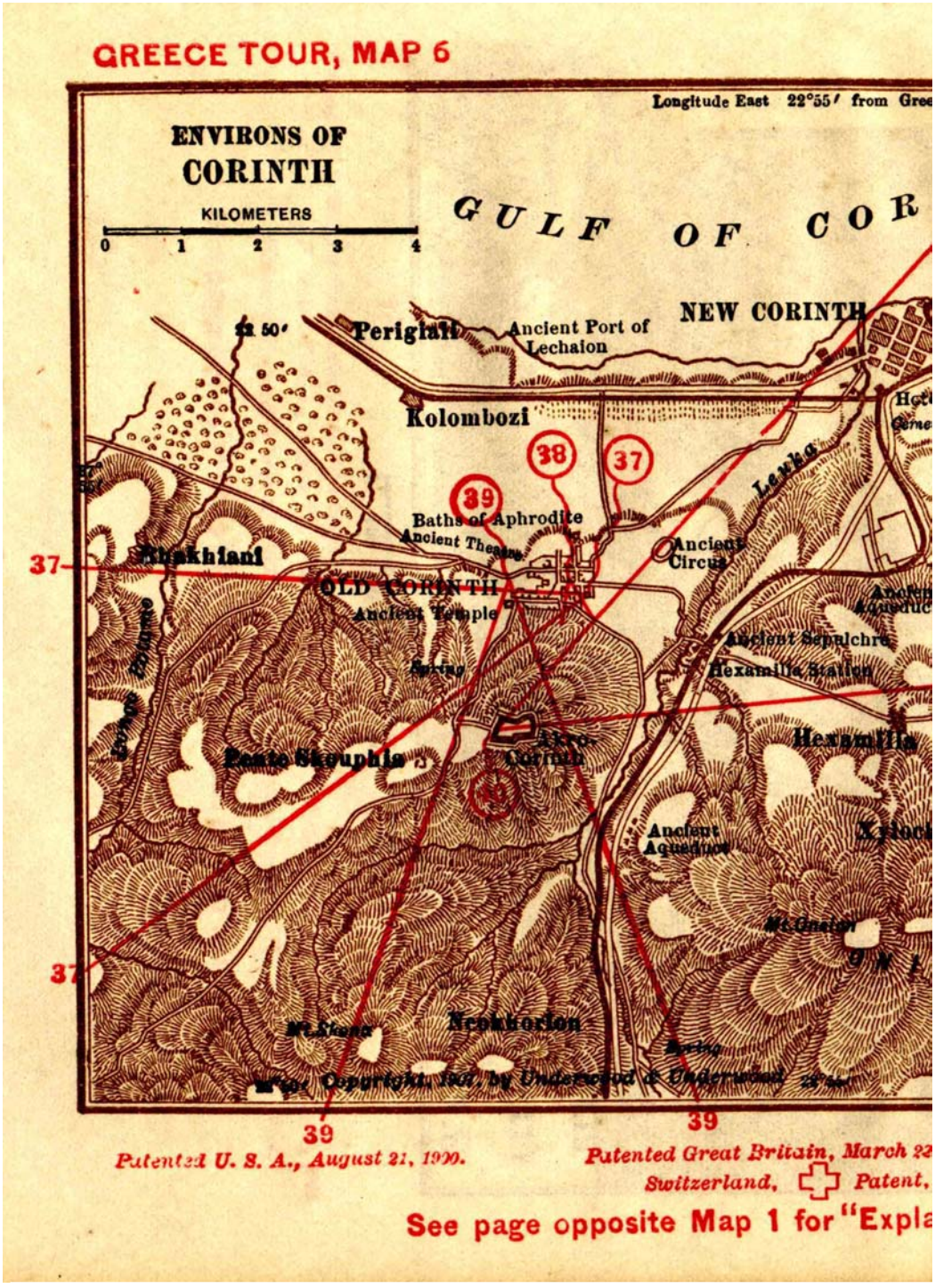
Η στερεοσκοπική φωτογραφία (**εικ. 11**) είναι copyright της "Keystone View Co" που όπως ανέφερα παραπάνω κάποια στιγμή εξαγόρασε τα δικαιώματα της "Underwood and Underwood" στα στερεοσκοπικά προϊόντα. Κατά την άποψη μου η συγκεκριμένη στερεοσκοπική φωτογραφία είναι μεταγενέστερη ανατύπωση από το αρχικό αρνητικό της "Underwood and Underwood".

Εικόνα 11

Στο κάτω μέρος των σελίδων κάθε κεφαλαίου "Position"σε υποσημείωση αναφέρεται με ξεχωριστή αρίθμηση ο εκάστοτε χάρτης που περιέχει την περιγραφόμενη τοποθεσία του μνημείου που απεικονίζεται στην αντίστοιχη στερεοσκοπική φωτογραφία. Σε ξεχωριστή σελίδα του οδηγού υπήρχαν επεξηγήσεις του χειρισμού των χαρτών.

Ο χάρτης με αριθμό **6** είναι ένας από τους 15 αριθμημένους που συνοδεύουν τον οδηγό. Στο τμήμα του χάρτου που ακολουθεί (**εικ. 12**), οι αριθμοί στα κυκλάκια (με κόκκινο χρώμα) στη κορυφή των οξείων γωνιών (πάλι με κόκκινο χρώμα) αντιστοιχούν στον αντίστοιχο αριθμό της στερεοσκοπικής φωτογραφίας και του αντίστοιχου κεφαλαίου "Position".

Εικόνα 12

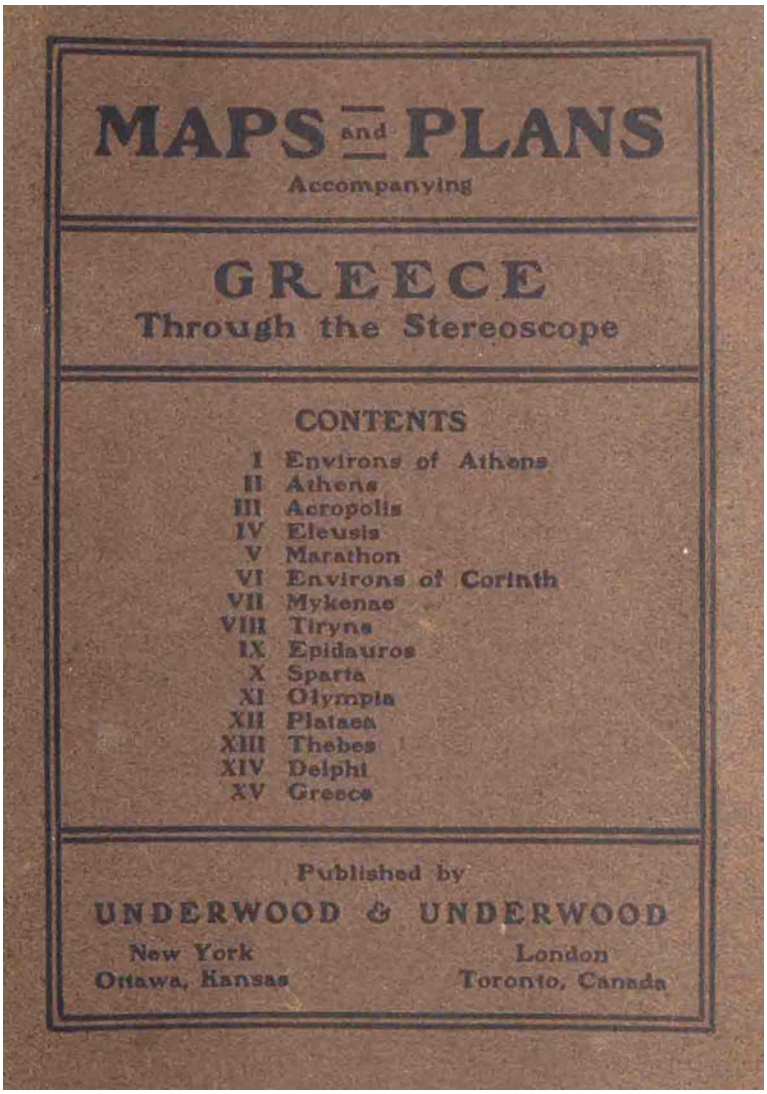
Έτσι λοιπόν η κορυφή της γωνίας η οποία σημειώνεται με το κυκλάκι που φέρει τον αριθμό **37** αντιστοιχεί στην θέση που στήθηκε η στερεοκάμερα για την λήψη της στερεοσκοπικής φωτογραφίας με αριθμό **37**, η οποία σχολιάζεται αντίστοιχα στο κεφάλαιο "**Position**" **37** του οδηγού. Η γωνία τώρα που τα σκέλη της τερματίζονται στα περιθώρια του χάρτη στα σημεία με αριθμό **37** σημειώνει στον χάρτη την γωνία λήψεως της στερεοσκοπικής φωτογραφίας.

Ο «νοερός» λοιπόν ταξιδευτής με την βοήθεια των χαρτών του συστήματος ήταν γεωγραφικά προσανατολισμένος και είχε πλήρη αίσθηση του χώρου σαν να βρισκόταν στην τοποθεσία την στιγμή της φωτογραφικής λήψης.

Ένα σημείο που αξίζει να τονισθεί είναι ότι η γωνία λήψης μπορεί επίσης να αποβεί στοιχείο εξαιρετικά χρήσιμο για την τυχόν αξιοποίηση φωτογραμμετρικά των παλαιών στερεοσκοπικών φωτογραφιών.

Όπως διαπιστώνουμε από το απόσπασμα (**εικ. 12**) του χάρτου **6**, κάθε χάρτης ήταν δυνατόν να περιλαμβάνει πολλές θέσεις λήψεων στερεοσκοπικών φωτογραφιών ανάλογα και με την έκταση της περιοχής που απεικόνιζε.

Οι 15 χάρτες μαζί με την σελίδα των επεξηγήσεων είχαν ξεχωριστή συσκευασία στο εξώφυλλο (**εικ. 13**) της οποίας, υπήρχε η περιγραφή τους μαζί με τον αύξοντα αριθμό τους στα λατινικά.
Ο χάρτης με αριθμό 6 (VI) που αναφερθήκαμε προηγούμενα επιγράφεται "**Environs of Corinth**"
Ο τελευταίος χάρτης με αριθμό **15** (**XV**) και τίτλο "Greece" απεικόνιζε ολόκληρη την Ελλάδα με τα σύνορα της εποχής. Σ' αυτόν τον συγκεντρωτικό χάρτη μικρής κλίμακας σημειώνονταν οι περιοχές των υπολοίπων 14 επιμέρους λεπτομεριακών χαρτών μαζί με τις θέσεις λήψεων των φωτογραφιών.

MAPS and PLANS
Accompanying
GREECE
Through the Stereoscope
CONTENTS
I Environs of Athens
II Athens
III Acropolis
IV Eleusis
V Marathon
VI Environs of Corinth
VII Mykenae
VIII Tiryns
IX Epidauros
X Sparta
XI Olympia
XII Plataea
XIII Thebes
XIV Delphi
XV Greece
Published by
UNDERWOOD & UNDERWOOD
New York
Ottawa, Kansas
London
Toronto, Canada

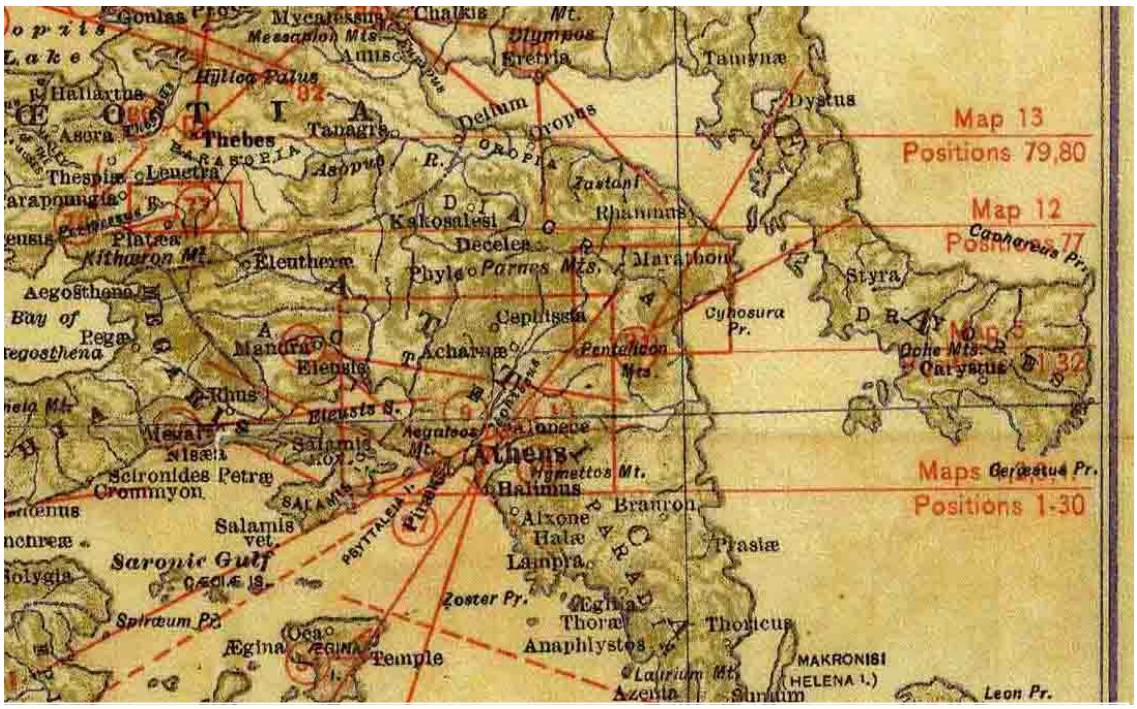
Εικόνα 13

Τον γενικόν αυτόν χάρτη που ήταν αναδιπλούμενος λόγω διαστάσεων τον βλέπουμε σε σμίκρυνση (**εικ. 14**).

Εικόνα 14

Παρατηρώντας τώρα σε μεγέθυνση ένα τμήμα (**εικ. 15**) του γενικού χάρτου με αριθμό 15 (XV) και τίτλο "Greece", διαπιστώνουμε ότι εκτός από τις χαραγμένες γωνίες, που αντιστοιχούν στις γωνίες λήψεις όπως αναφέραμε προηγούμενα υπάρχουν και κάποια χαραγμένα ομοίως με κόκκινο χρώμα ορθογώνια. Όπως βλέπουμε από τις επεξηγήσεις στο πλάϊ, κάθε ορθογώνιο αντιστοιχεί στην περιοχή που περιλαμβάνεται στον αντίστοιχο επιμέρους χάρτη μεγαλύτερης κλίμακας. Κάτω από τον αριθμό του λεπτομερειακού χάρτου αναγράφεται και το πλήθος των σχετικών στερεοσκοπικών λήψεων (positions).

Εικόνα 15

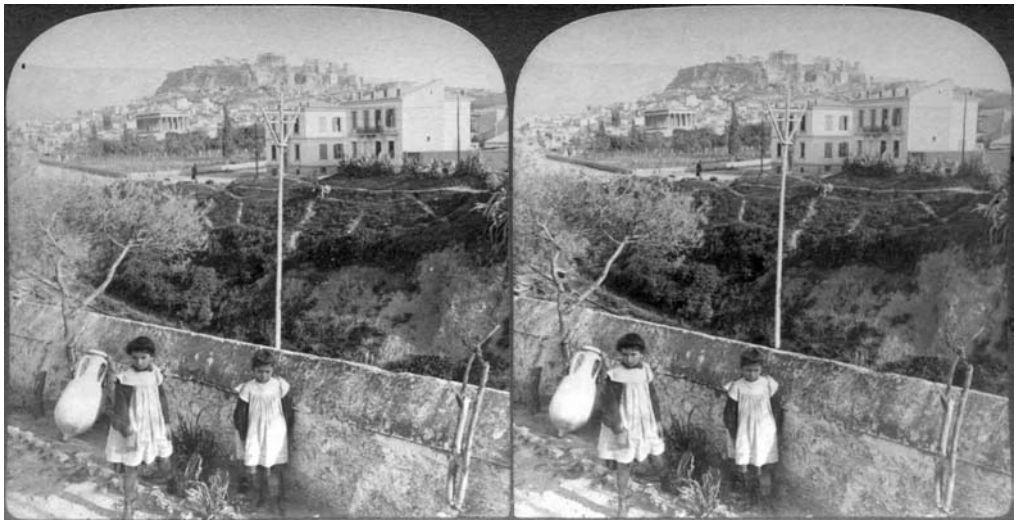
Κλείνοντας την περιγραφή του «ταξιδιωτικού» συστήματος Underwood παραθέτω στις σελίδες που ακολουθούν τις εικόνες των 100 αριθμημένων στερεοσκοπικών φωτογραφιών που περιελάμβανε το σετ . Κάτω από κάθε εικόνα αναγράφεται η αντίστοιχη λεζάντα που ήταν τυπωμένη στην στερεοσκοπική φωτογραφία.

No 1

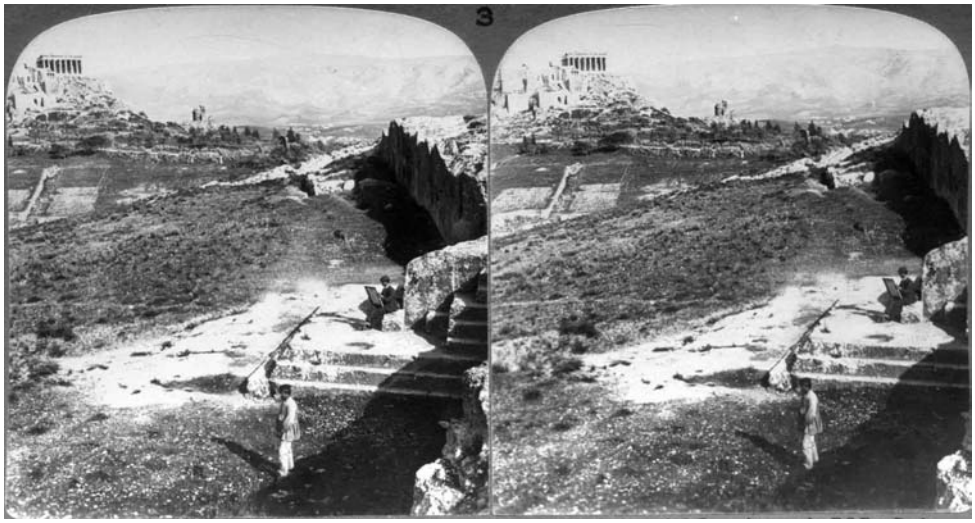
(1) - 9278 - Athens old and new, S.W. from Lykabettos, past Royal Palace (left) and Acropolis to the sea. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83483.

No 2

(2) - 9279 - The storied Acropolis crowned by the Parthenon (Theseion at base) southeast from railway, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83454.

No 3

(3) - 9280 - The Pnyx on which Demosthenes spoke, E.S.E. Parthenon and Hymettos, Athens. Copyright by Underwood & Underwood U-83440.

No 4

(4) - 2372 - The Acropolis of Athens, Lykabettos and Royal Palace, from Philopappos monument. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85030.

No 5

(5) - 9281 - Looking N.E. up through the Propylea – entrance to Acropolis – Nike temple at right, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84827.

No 6

(6) - 9282 - Looking E from the Propylea across the ruin-strewn Acropolis to the west end of Parthenon, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83839.

No 7

(7) - 9283 - "Earth proudly wears the Parthenon as the best gem upon her zone," W.S.W. to east end, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84846.

No 8

(8) - 9284. East end of the far-famed Parthenon from among shattered columns at N. side, Acropolis, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83400.

No 9

(9) - 9285 - From W. wall of the Parthenon, over modern city E.N.E. to Lykabettos, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83420.

No 10

(10) - 9286 - Horsemen in procession part of the frieze by Phidias still on the west wall of the Parthenon, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-70007.

No 11

(11) -2376 - Porch of the Maidens, (S.W. end) of Erechtheion, approach to the grave of Kekrops, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-69063.

No 12

(12) - 2377 - North portico of the Erechtheion – sacred temple of ancient Greece - Acropolis, Athens. Copyright 1905 by Underwood & Underwood.

No 13

(13) - 2978 - Exquisite temple of Nike on the parapet of the Acropolis and view N.W. over the Theseion, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-48634.

No 14

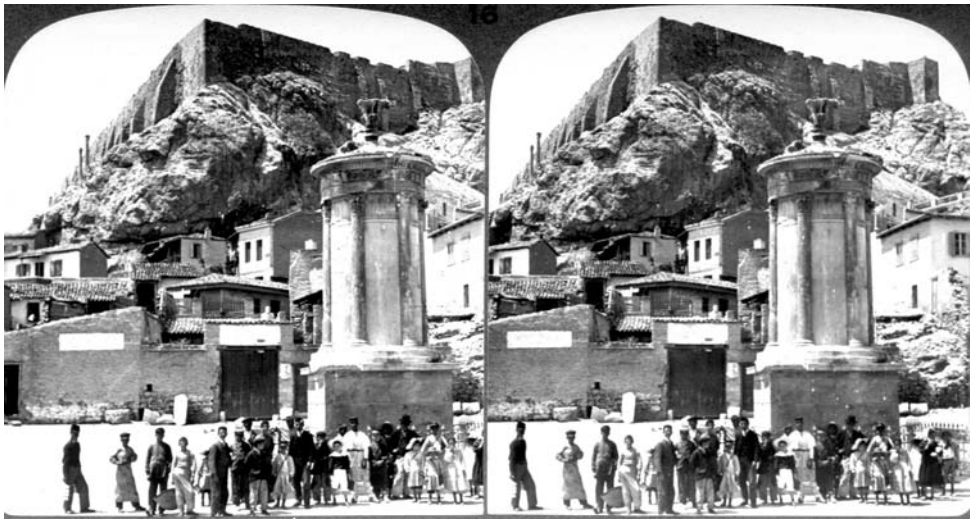
(14) - 9287 - Areopagus (Mars' Hill) and Theseion N.W. from Athens, toward the Sacred Way to Eleusis. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83470.

No 15

(15) - 9288 - Lysikrates monument, (below), Temple of Zeus and restored Stadion, E.S.E. from the Acropolis wall, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84787.

No 16*

(16) - 9283 - Lysikrates monument, oldest structure of Corithian order, great Acropolis wall at W.N.W. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84643.

No 17

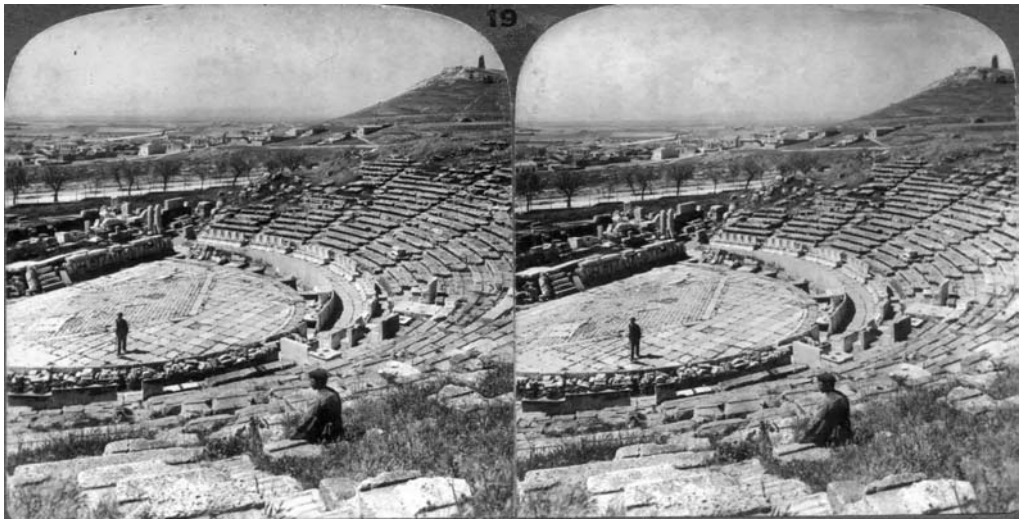
(17) - 2371 - Splendid columns of temple of Olympian Zeus-Parthenon crowned Acropolis at W.N.W., Athens Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84691.

No 18

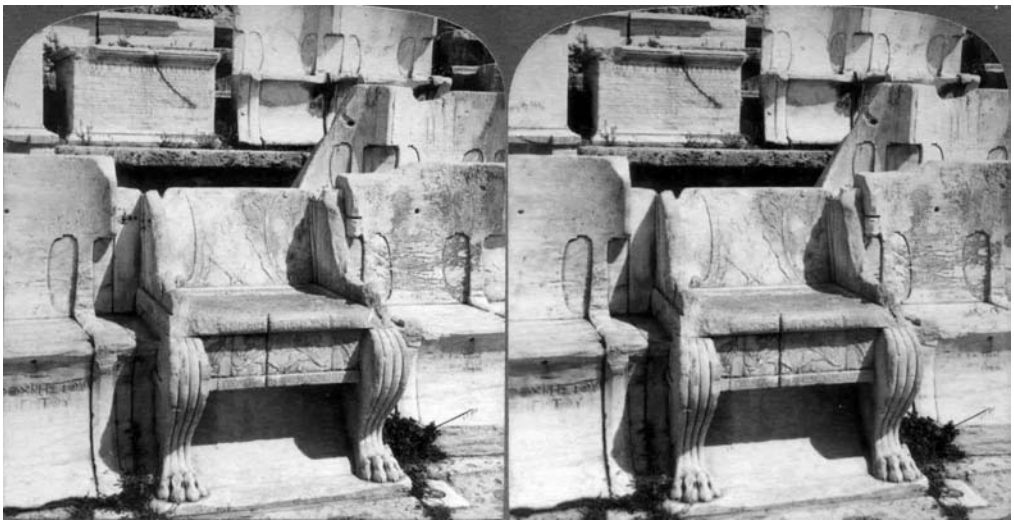
(18) - 9289 Crowds gathering at restored Stadion (S.E.) for 20th century celebration of old games, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84974.

No 19

(19) - 9290 - Looking S.W. over theatre of Dionysos where Greek dramas were given - Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84974.

No 20

(20) - 9291 - Seat of honor for Priest of Dionysos, N. side theatre of 4th cent. B.C. – below Acropolis, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83877.

No 21

(21) - 9292 - The best preserved temple in all Greece, the Doric "Theseion" of time-yellowed marble, Athens. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84186.

No 22

(22) - 2387 - Monument of the "Two Sisters and tombs of Greek worthies 2400 years ago "N.W." Athens, Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85033.

No 23

(23) – 9293 - Tower of the Winds – "weather bureau" and town clock of 2000 years ago, on a street in Athens, Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84780.

No 24

(24) - 2389 - The "Triple-bodied Monster" a curious ancient sculpture, Acropolis Athens, Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83832.

No 25

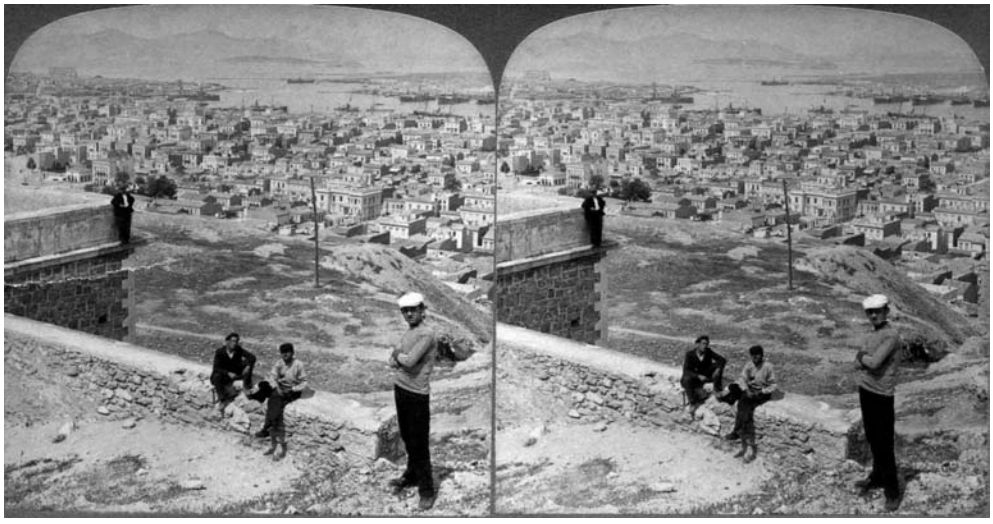
(25) - 9294 - Sepulchral vases whose forms are still ideal in beauty – National Museum, Athens, Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85565.

No 26

(26) - 9295 - Athens Parthenos reduced Phidias' gold and ivory statue – Eleusinian relief at left: Athens, Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84143.

No 27

(27) - 9296 - Piraeus Athens' seaport, and outlook west over Salamis where Greeks defeated Persians. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83835.

No 28

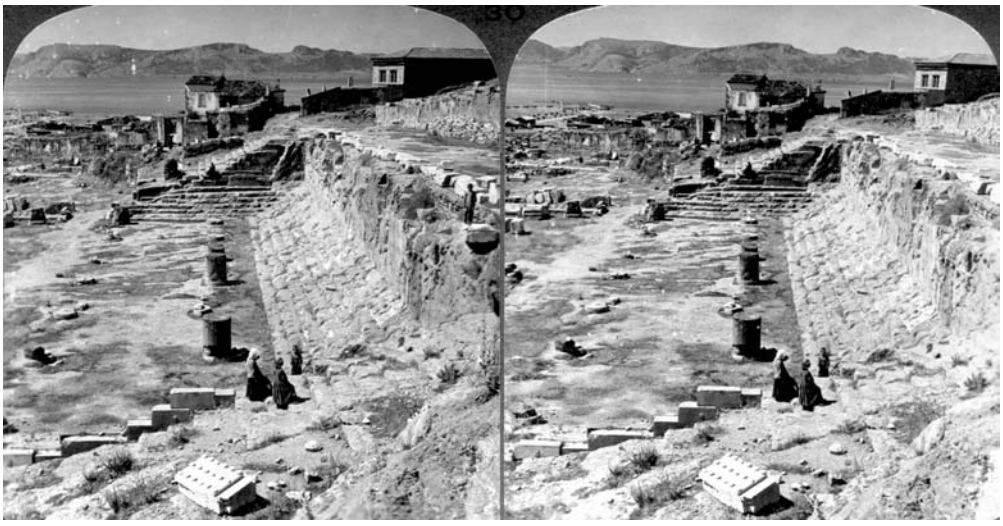
(28) - 9298 – The Thriasian Plain and Eleusis on the bay E.S.E. from Mandra toward Athens, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84897.

No 29

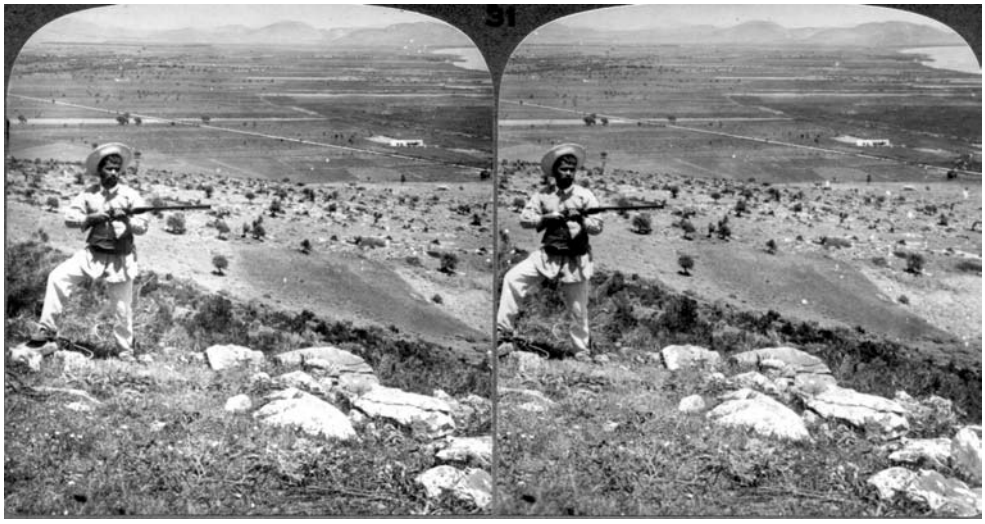
(29) - 9298 – Initiation Hall of the Mysteries, long frequented by the devout - (N.N.W.) Eleusis, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84899.

No 30

(30) - 9299 - Seats in Hall of Mysteries, once occupied by the wise and great (S.S.W.) Eleusis, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84869.

No 31

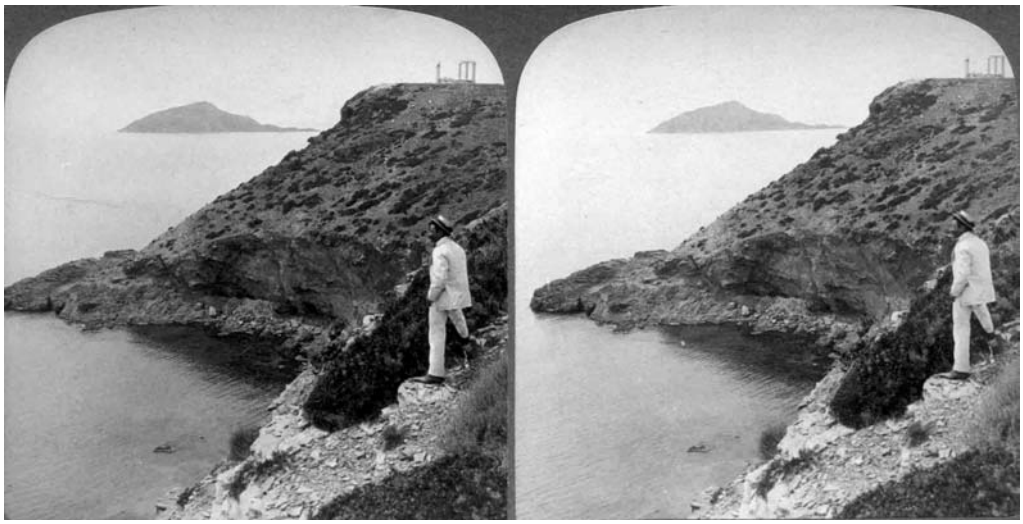
(31) - 9300 – "The mountains look on Marathon and Marathon looks on the Sea" (N.E.) - Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83858.

No 32

(32) - 9301 - Grave-mound of Greek heroes who routed the outnumbering Persians – Marathon, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83288.

No 33

(33) - 9302 - Sunion's rocky steep, the outpost of mainland Greece (W.N.W.) with Poseidon's temple. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83841.

No 34

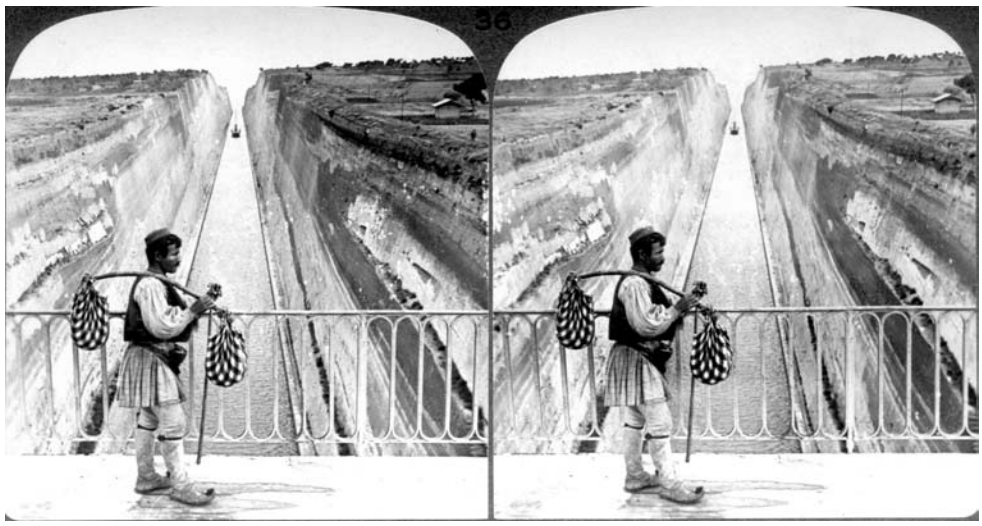
(34) - 9303 – Shattered sanctuary of Aphaia (E.N.E) pride of rich and powerful Greeks 2500 years ago, Aegina. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84176.

No 35

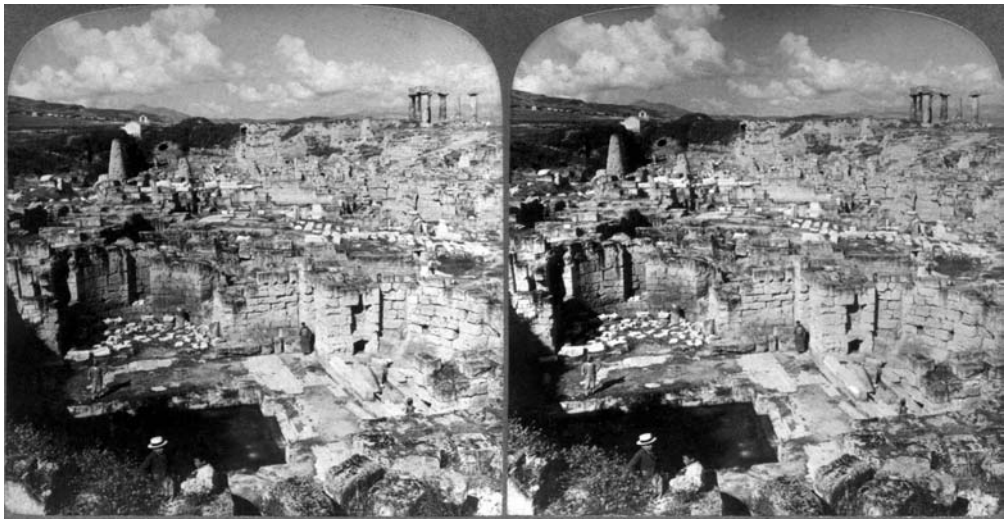
(35) - 9304 – Old Greek types of beauty among village women at an Easter dance (outlook E.), Megara, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83771.

No 36

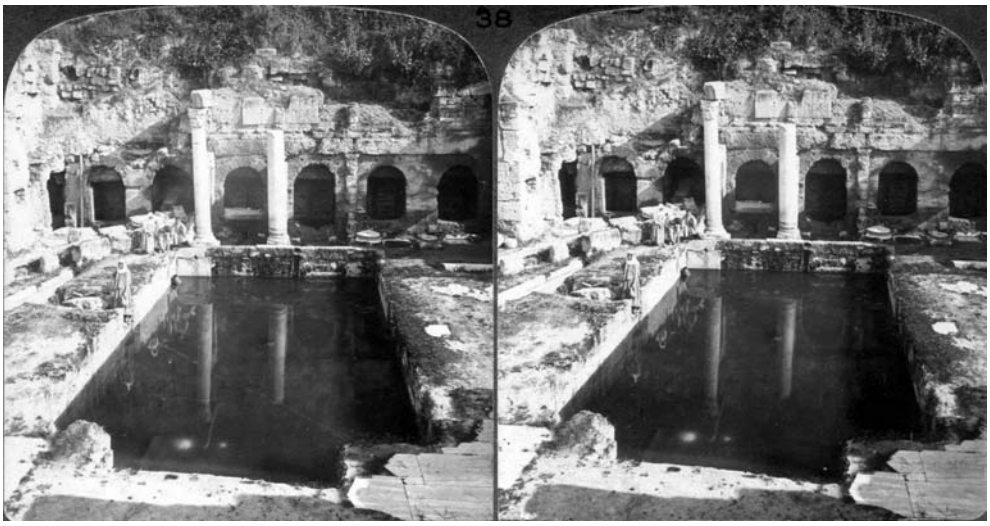
(36) - 9305 – An old dream realized at last, ship-canal through isthmus, E.S.E., Corinth, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84819.

No 37

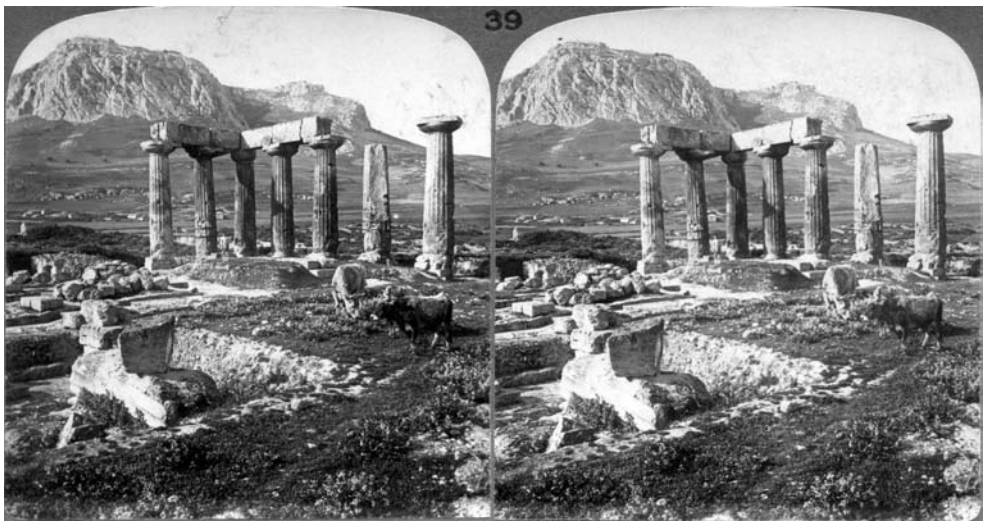
(37) - 9306 – General view of excavations at old Corinth – W. past Apollo Temple, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84161.

No 38

(38) - 2445 - The famous fountain of Priene near the Agora of Corinth. S. - Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84023.

No 39

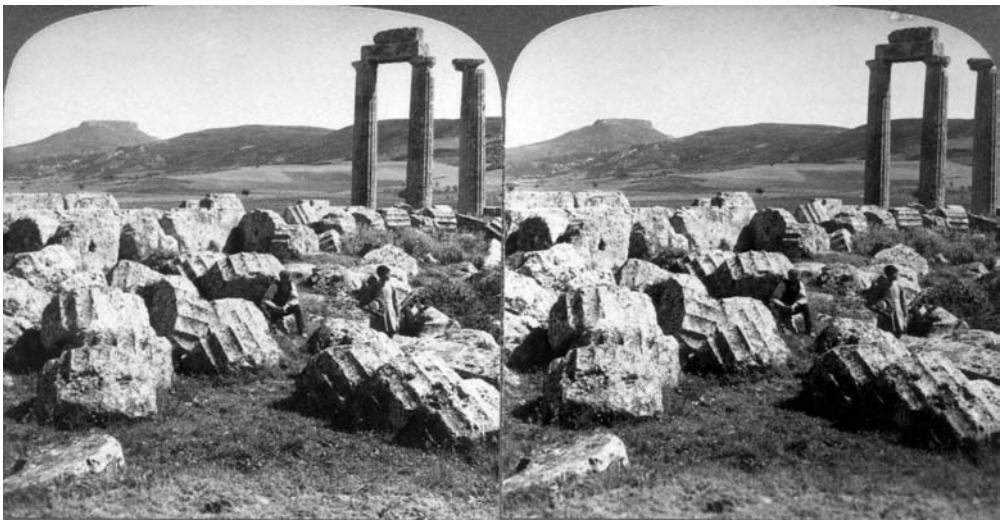
(39) - 2444 - The temple at Old Corinth, one of the oldest Doric structures - S. to the Acropolis, Greece. Copyright by Underwood & Underwood U-84502.

No 40

(40) - 9307 – Isthmus of Corinth, pathway of the Greek armies – E.N.E. from Acropolis, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84509.

No 41

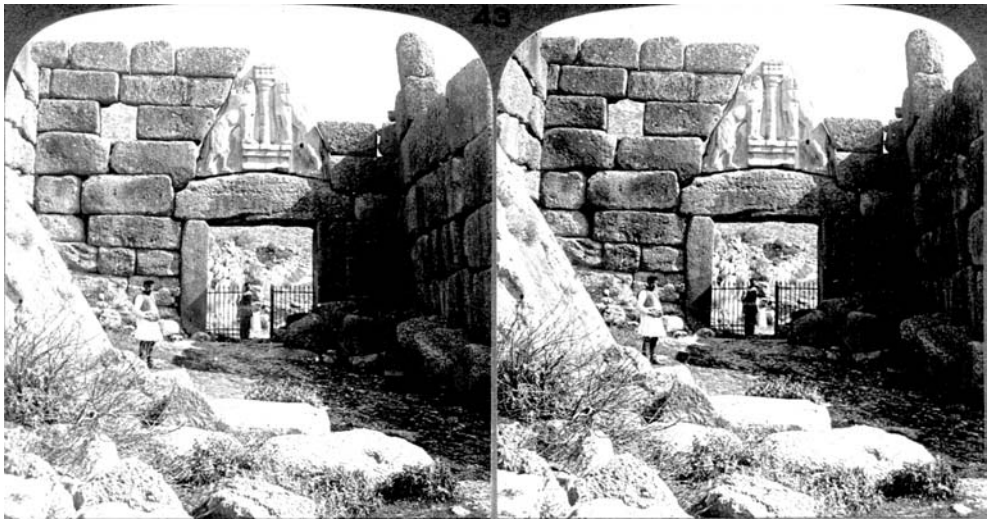
(41) - 9308 – Temple of Zeus, were famous games were held, (N.N.E.) Nemeas, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83782.

No 42

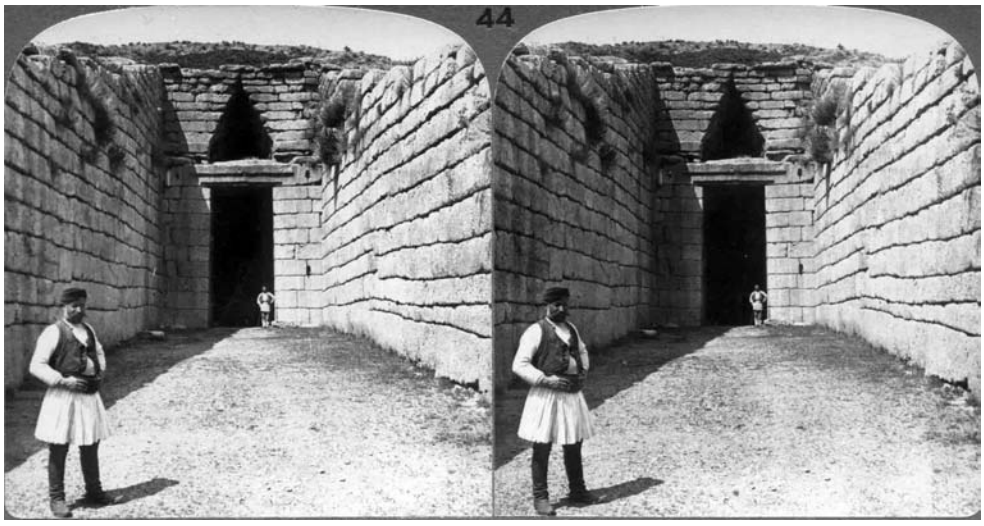
(42) - 9309 – Agamemnon's council hall in "the innermost corner of Argos" - Mykenae, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84113.

No 43

(43) - 9310 – Gate of the Lions, oldest sculpture in Europe, (S.E.), Acropolis of Mykenae, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84259.

No 44

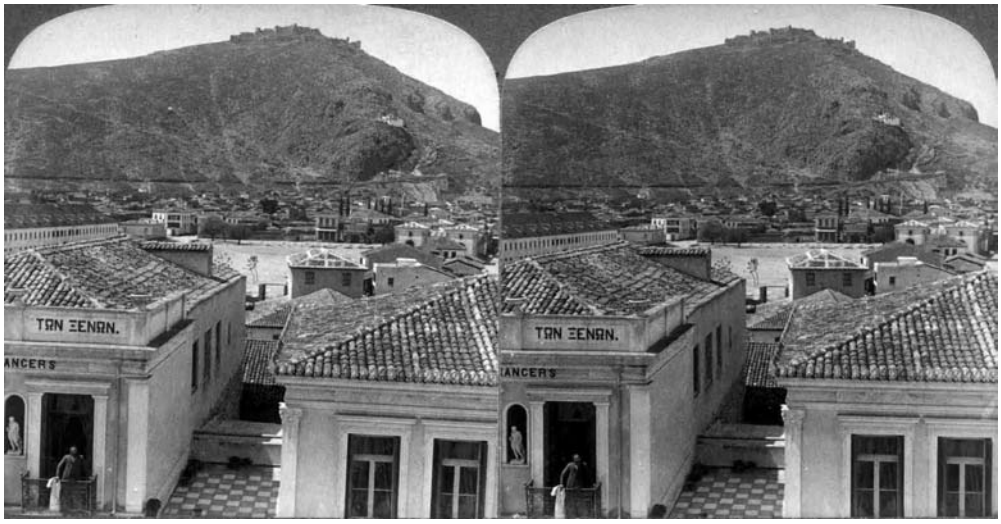
(44) - 9311 – Massive doorway "Treasury of Atreus" or "Tomb of Agamemnon", Mykenae, Greece. Copyright by Underwood & Underwood U-84113.

No 45

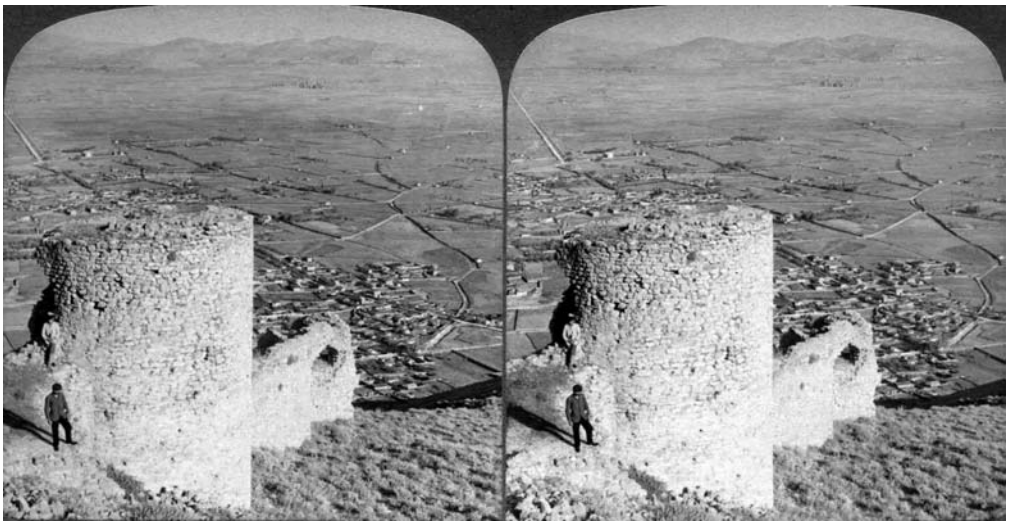
(45) - 9312 – The Heraion (E.) where the chiefs of Argolis swore fealty to Agamemnon - Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84042.

No 46

(46) - 9313 – Argos, where Geeek homes have stood since earliest times – N.N.W. to Larisa, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84086.

No 47

(47) - 9314 – Argos, and the plain whose horses were famed in Homer's day – S.W. to Nauplia , Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84108.

No 48

(48) - 9315 – Palace **w**all of princes whose splendor died before History began – (N.) Tiryns , Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84197.

No 49

(49) - 2408 – Tiryns, (looking W.) most ancient and famous Cyclopean building in all Greece. Copyright 1905 by Underwood & Underwood.

No 50

(50) - 9316 – Cyclopean gateway of **"w**all-girt Tiryns" ancient when Homer sang – N.N.W., Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84101.

No 51

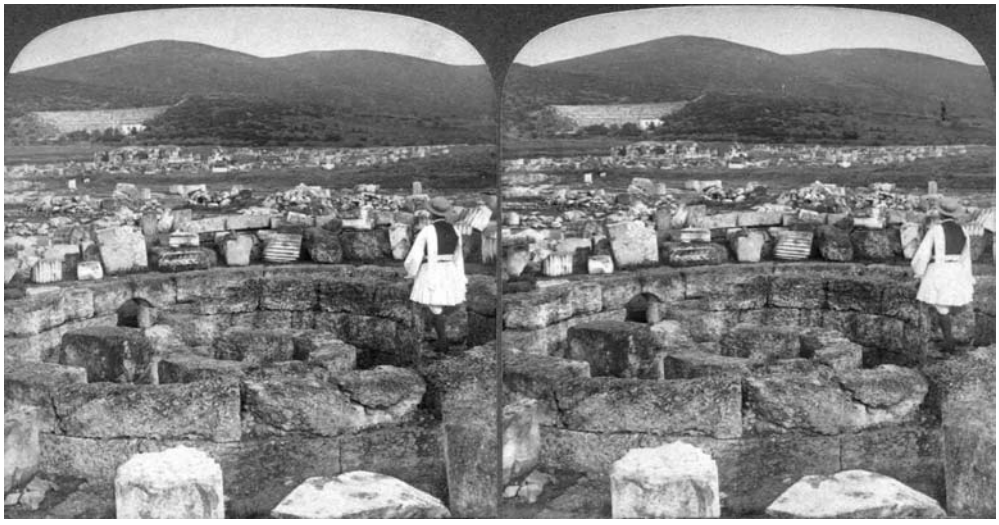
(51) - 9317 – Mediaeval fortress of Palamidi (E.S.E.) watching over the best harbor of Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84039.

No 52

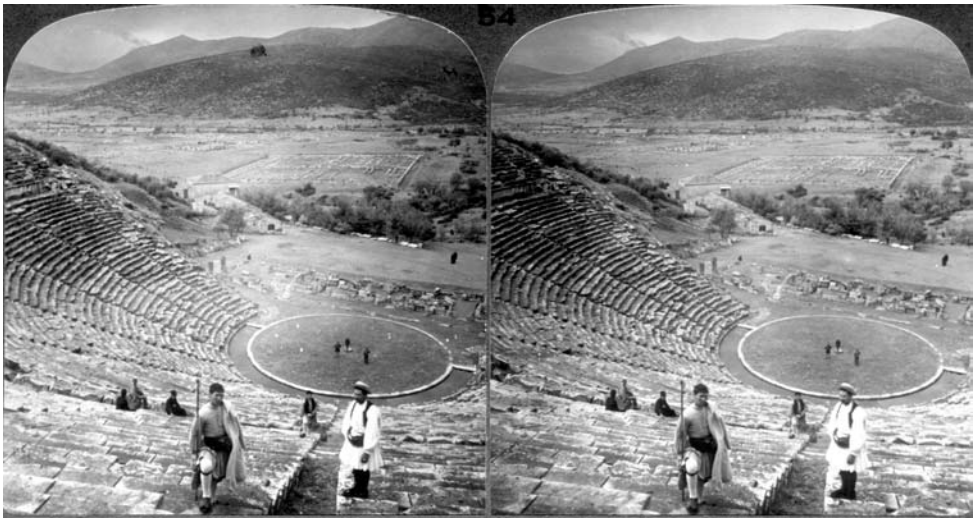
(52) - 9318 – Argollic Plain with Tiryns and Heraeon, N.N.W. from Palamidi to Mykenae, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84195.

No 53

(53) - 9319 – Tholos in the sanctuary Aesculapius, god of healing – theatre at S.E. Epidauros, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84065.

No 54

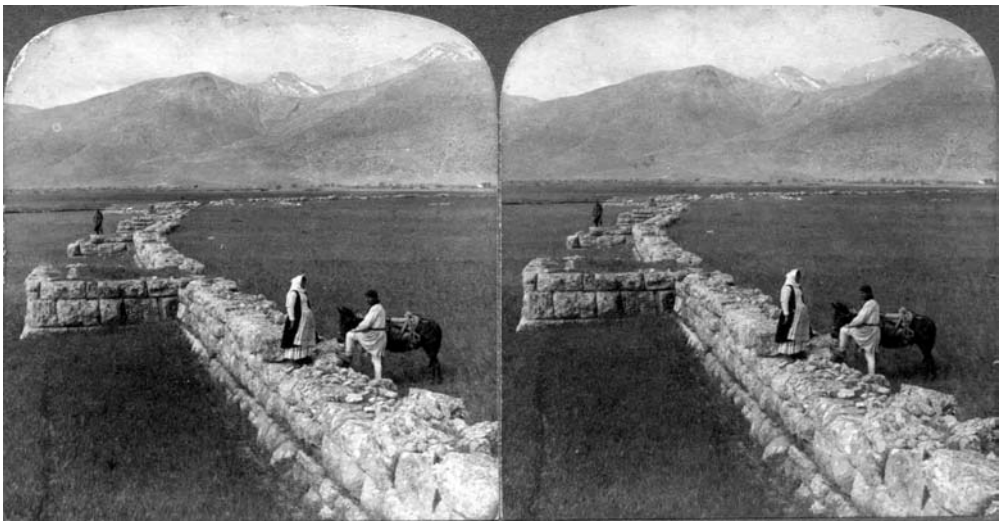
(54) - 9320 – Looking over stately theatre N.E. and temple of Aesculapius at Epidauros, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84201.

No 55

(55) - 9321 – General view of the plain and walls of Mantinea and snowy Arcadian mountains, W. Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84240.

No 56

(56) - 9322 – Mantinea's many towered wall and scene of Theban victory, W.S.W. to Mts. Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84268.

No 57

(57) - 9323 – Temple of Athene Alea, recently excavated where old Tegea stood, (W.N.W.). Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84008.

No 58

(58) - 2432 – Ruins of the theatre, largest in Greece and the Thersilion to left, N.E., Megalopolis. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84250.

No 59

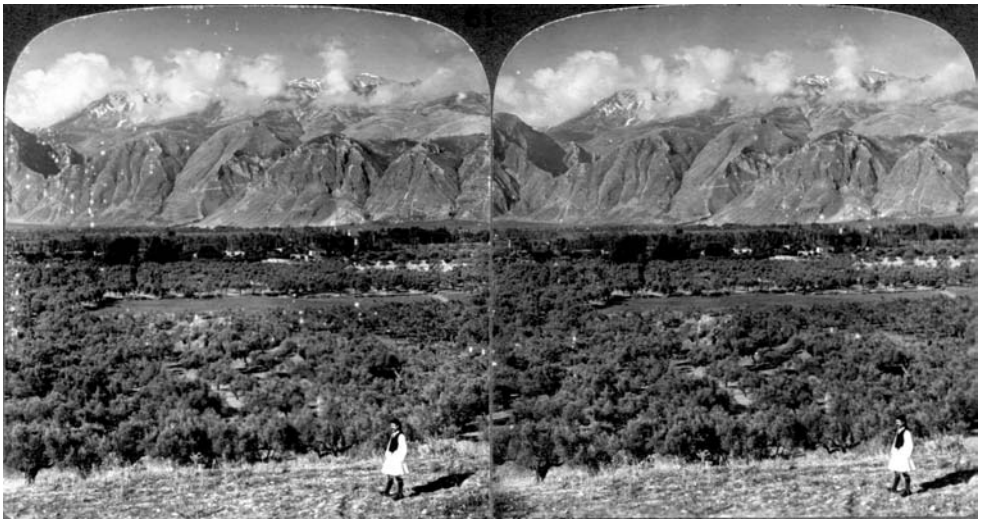
(59) - 9324 – Looking over modern homes in ancient Sparta, west to famous Taygetos mountains, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84682.

No 60

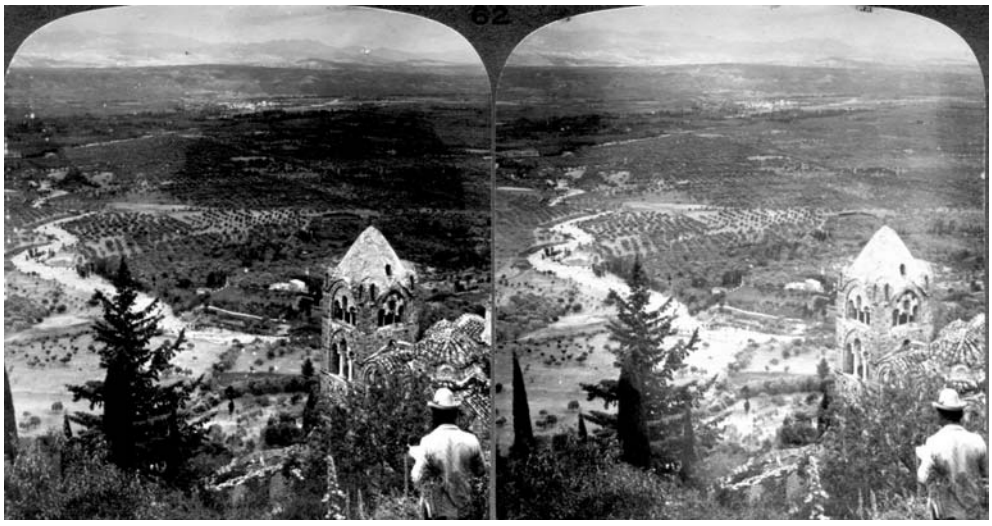
(60) - 9325 – In Sparta, - villagers and countrymen on market day – W. through Ares St. to mountains, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85015.

No 61

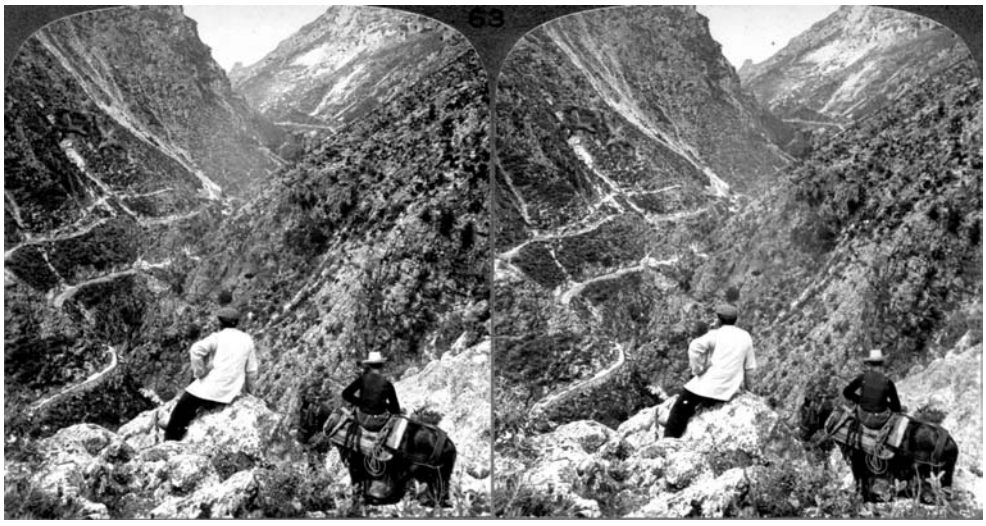
(61) - 9326 – Where old Sparta stood, - S.S.W., to mountains Menelaus and Helen knew - Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84734.

No 62

(62) - 9327 – The Spartan plain E., from heights of mediaeval Mistra where Venetians fought Turks, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84686.

No 63

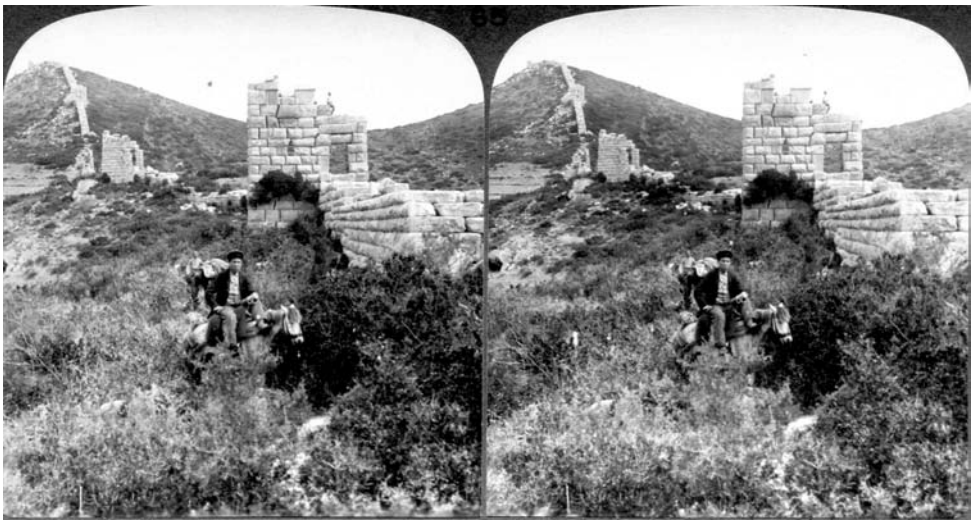
(63) - 9328 – Grim defile of Lagada Gorge from N.E., end. Sparta's war – path towards the west, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83763.

No 64

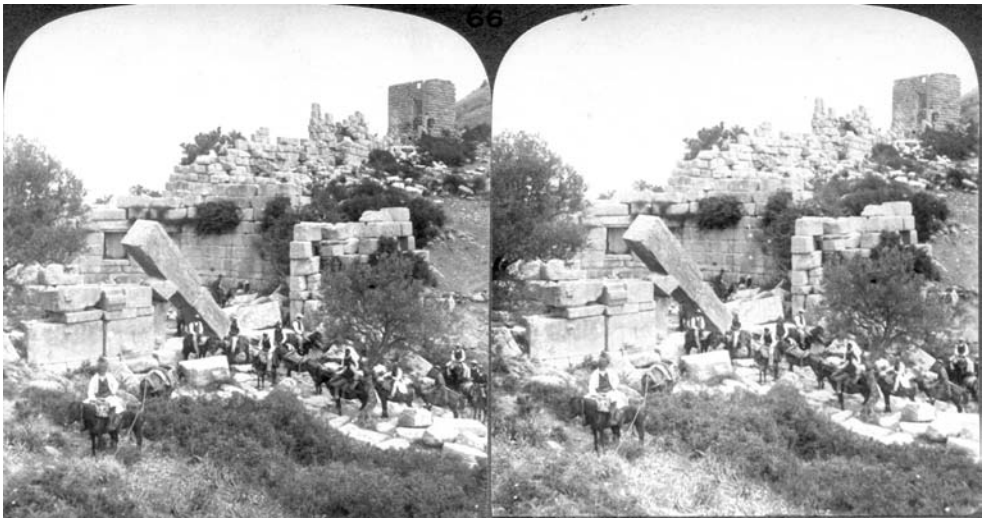
(64) - 9329 – Pylos harbor and inland of Sphacteria (S.S.E.) were Athens defeated Sparta, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-69357.

No 65

(65) - 9330 – Watch – towers in splendid wall around the Aropolis on Mt. Ithome (N.) – Messene, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84752.

No 66

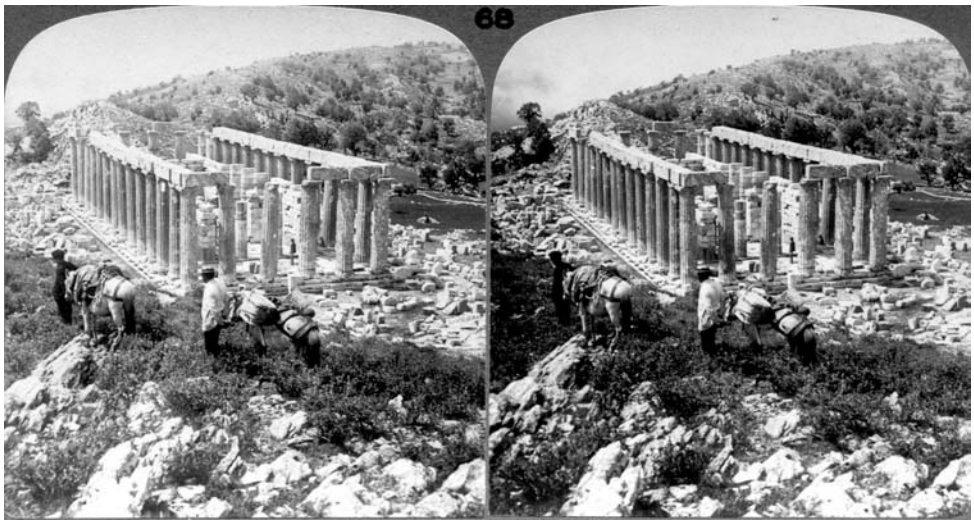
(66) - 9331 – The Arcadian Gate of old time Messene (N.) from within the precincts of Sparta's rival, Greece. Copyright 1906 by Underwood & Underwood U-84764.

No 67

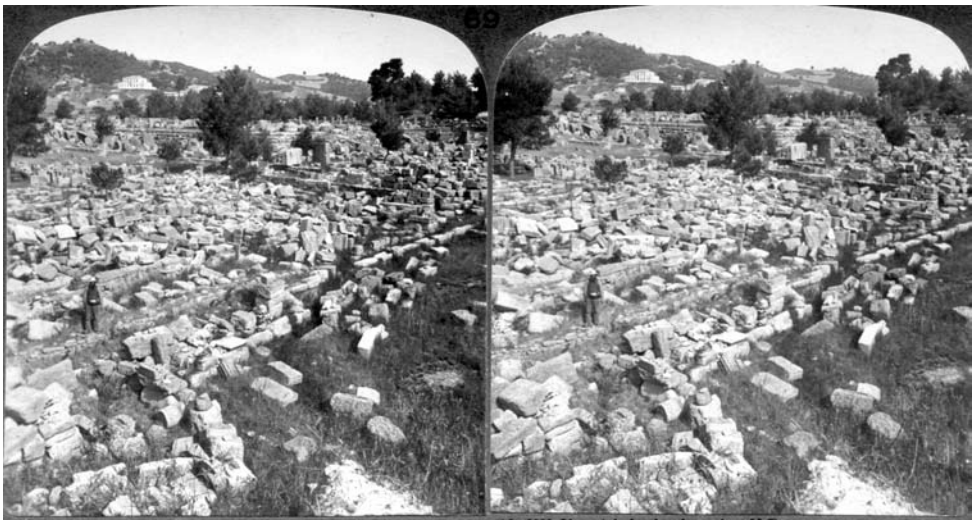
(67) - 9332 – Picturesque interior of a modern Greek villager's home, Messene, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84700.

No 68

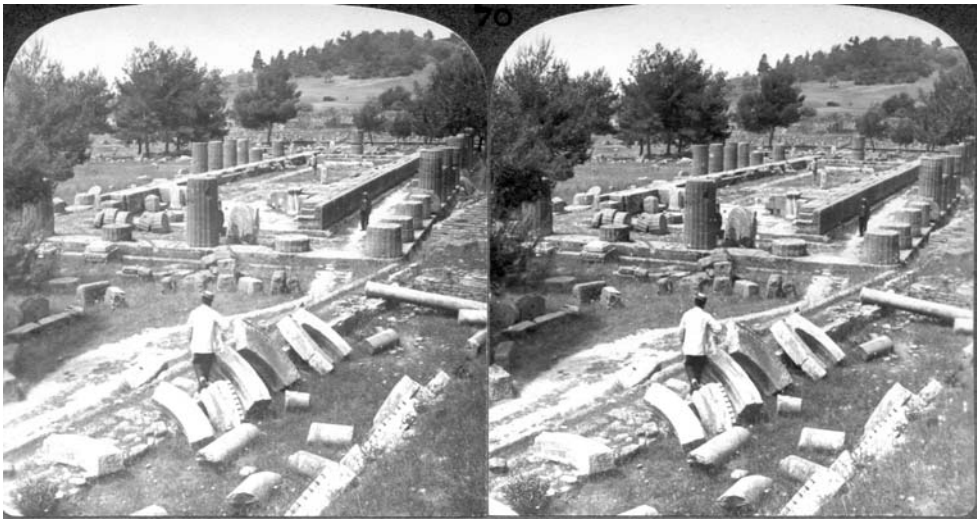
(68) - 2438 – Bassae Temple of Apollo, of 4th cent. B.C., (S.W.) on a lonely mountain – side in southern Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood

No 69

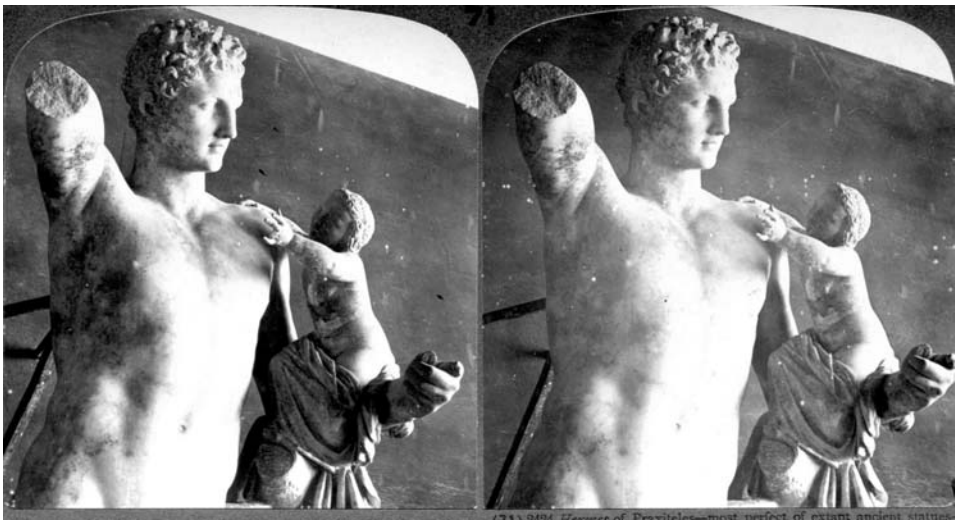
(69) - 9333 – Olympia's desolated grandeur. N.E. over ground where the noblest Greek culture was developed. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85045.

No 70

(70) - 9334 – Heraeon. Olympia, oldest temple in all Greece where Hermes of Praxiteles was found. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84984.

No 71

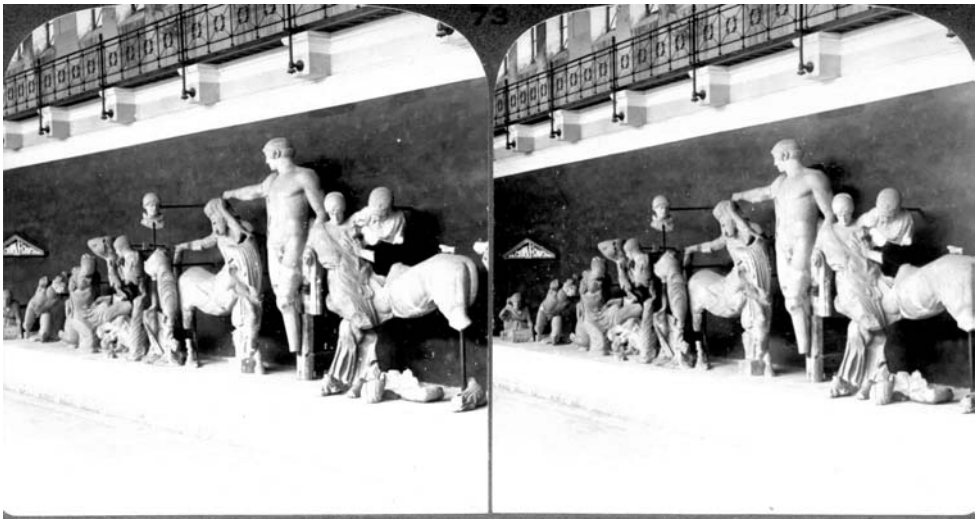
(71) - 2424 – Hermes of Praxiteles – most perfect of extant ancient statues – Olympia. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85046.

No 72

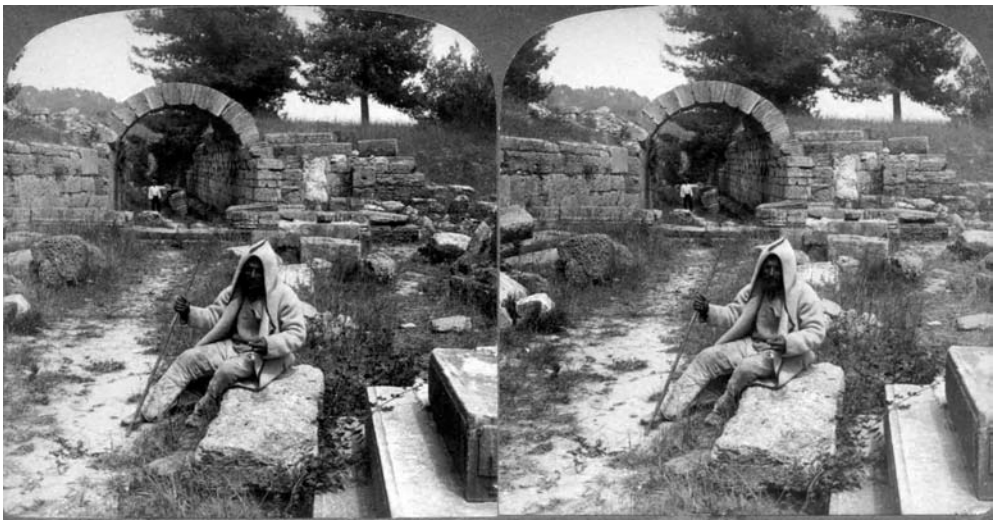
(72) - 9335 – Temple of Zeus, Olympia, (E.S.E.) where the greatest of Greeks worshipped for 850 years. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84879.

No 73

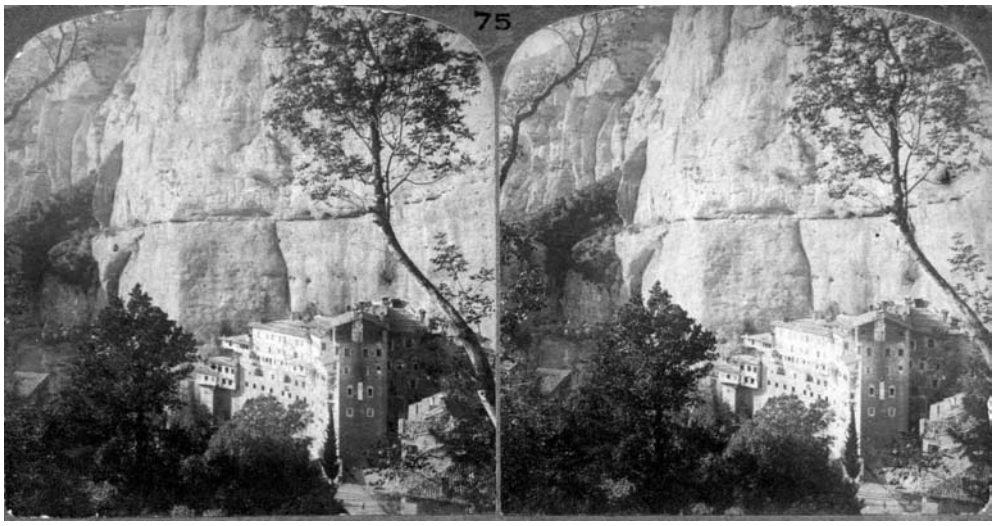
(73) - 9336 – Marbles from W. pediment - Temple of Zeus, Olympia. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84916.

No 74

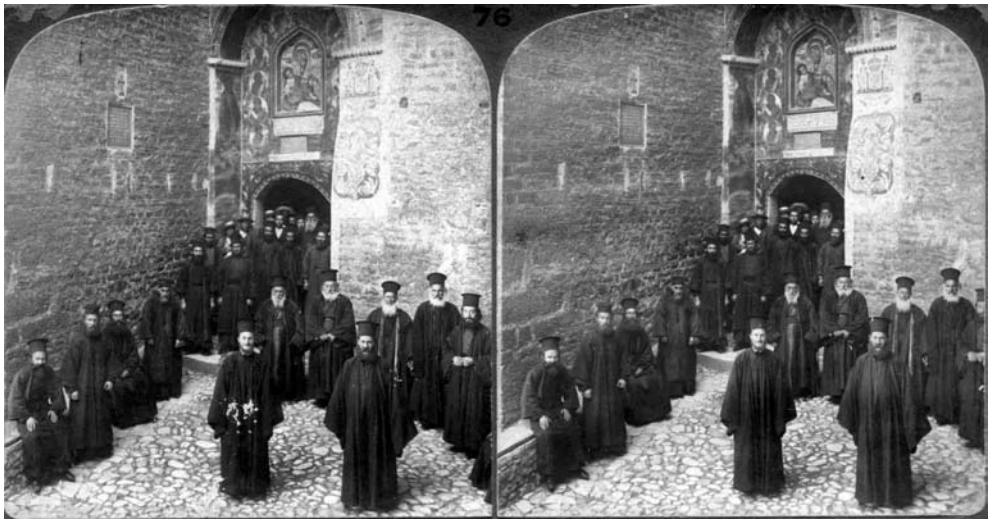
(74) - 9337 – Athletes' entrance E. to Stadion – Olympia, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85060.

No 75

(75) - 9338 – Megaspelaeon Monastery, richest in all Greece, built into rugged cliffs below Mt. Chelmos. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-84629.

No 76

(76) - 9339 – Pious monks of the Eastern Orthodox Church at door of Monastery, Megaspelaeon, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood.

No 77

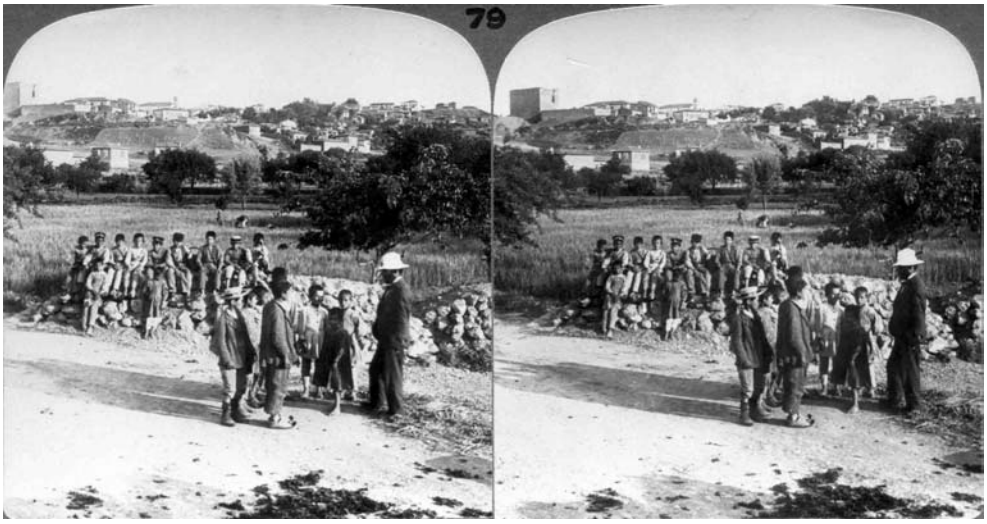
(77) - 9340 – Looking across the battlefield of Plataea N.W to modern Plataea and Kithaeron, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83462.

No 78

(78) - 9341 – Leuktra (N.E.) where Thebes overcame Sparta and gained leadership over all Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83251.

No 79

(79) - 9342 – Thebes from the centre of human life long before the beginning of history - Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-70000.

No 80

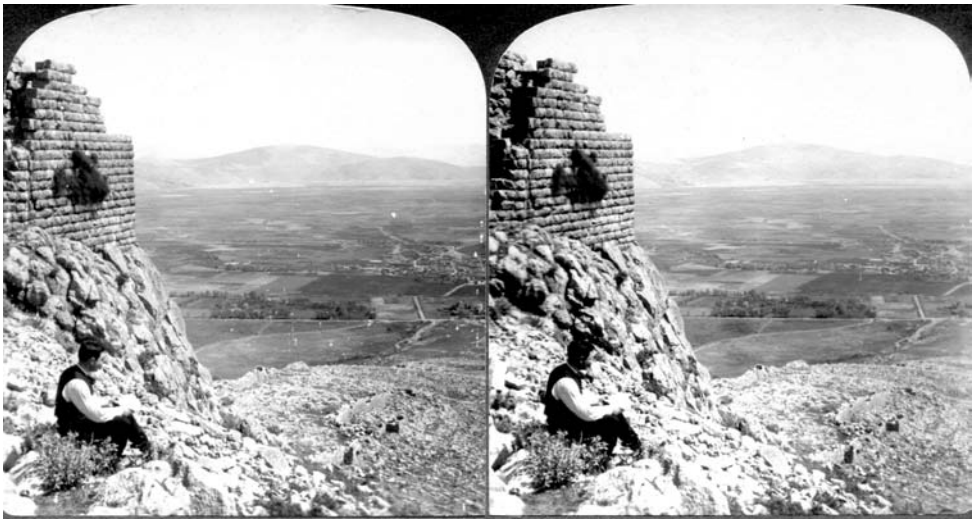
(80) - 9343 – The home of legends without number – Thebes, N.N.W from Ismenios hill, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83205.

No 81

(81) - 9344 – Wells twenty feet thick that protected a long – forgotten city from her foes (E.) Gulas, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood

No 82

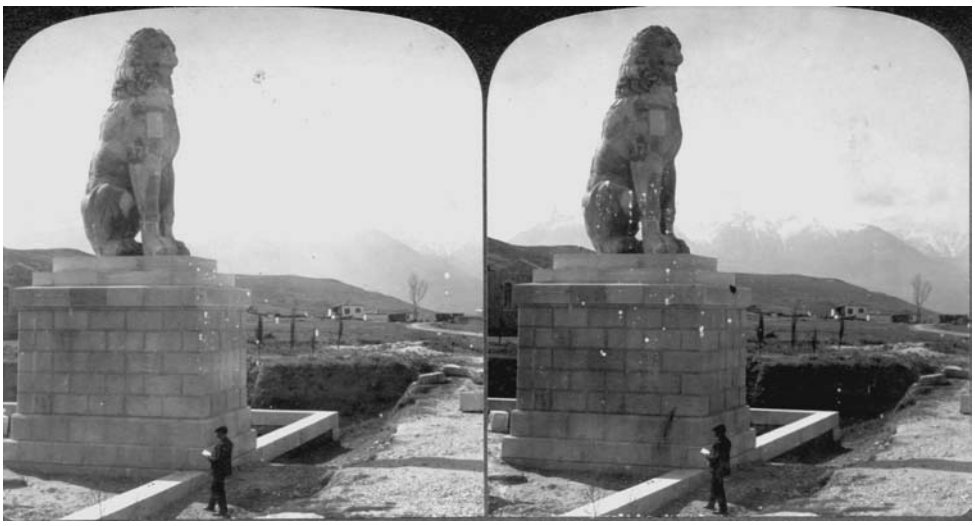
(82) - 9345 – Outlook E. from castle over Boeotian Orchomenos – mighty in Homeric times twenty - Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83367

No 83

(83) - 9346 – "Treasury of Minyas" – tomb of prehistoric Boeotian kings (W.S.W.), Orchomenos, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83511.

No 84

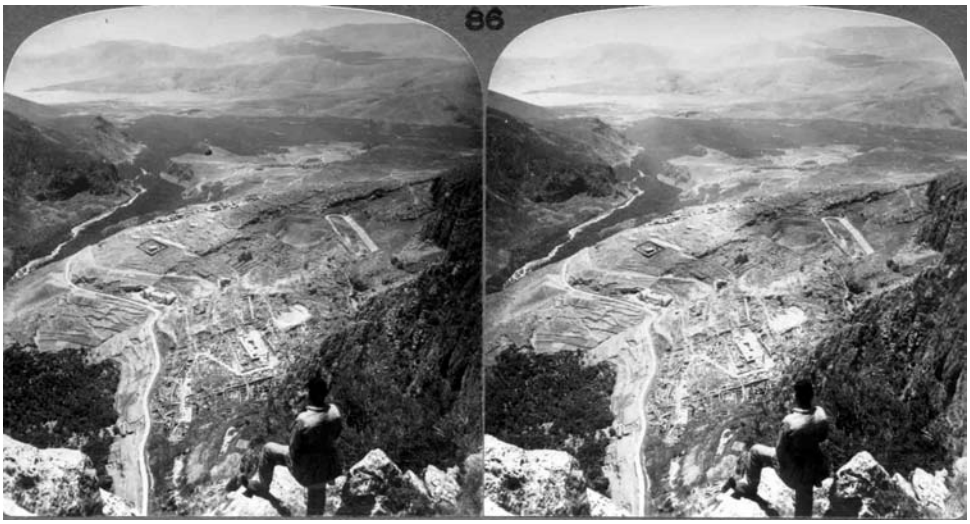
(84) - 9347 – The Lion of Chaeronia guarding grave of patriots of 338 B.C., Mt Parnassos at W.N.W., Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83254.

No 85

(85) - 9348 – The Sacred Plain and distant Delphi, of Apollo's oracle, N.E. to Mt Parnassos, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83418.

No 86

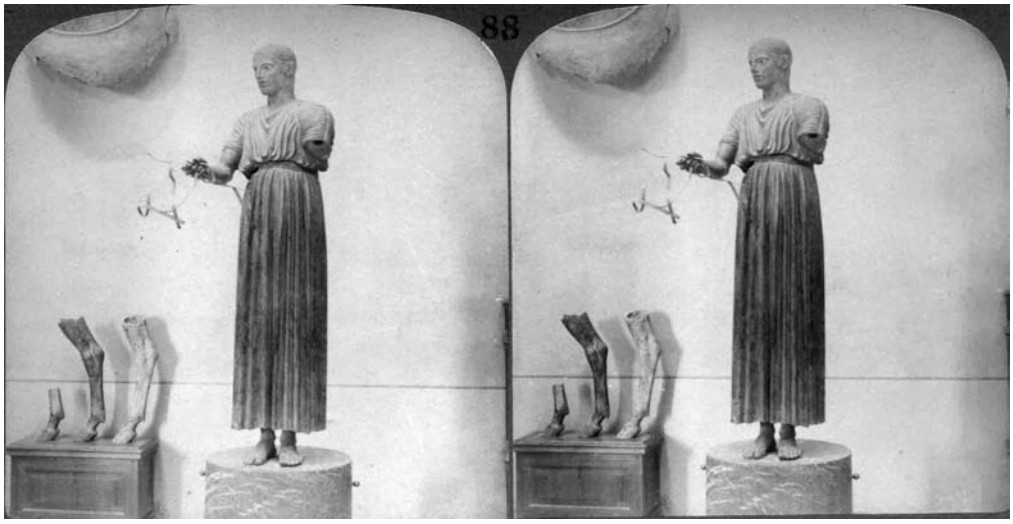
(86) - 9349 – Looking from the mountain heights ever Delphi and W. across Sacred Plain to distant sea - Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85665.

No 87

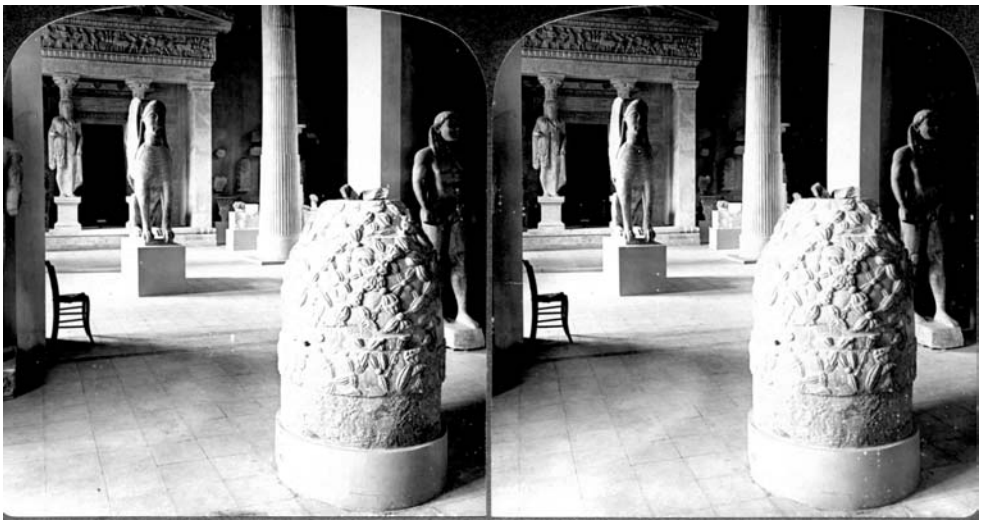
(87) - 9350 – Apollo's Temple (6th cent. B.C.), built over chasm of the Oracle E. Delphi, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood.

No 88

(88) - 9351 – Bronze charioteer, votive offering of a Greece prince 2400 years ago, Museum at Delphi, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83479.

No 89

(89) - 9352 – Sacred Omphalos, from Apollo's Temple that marked the world's centre - Delphi, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83585.

No 90

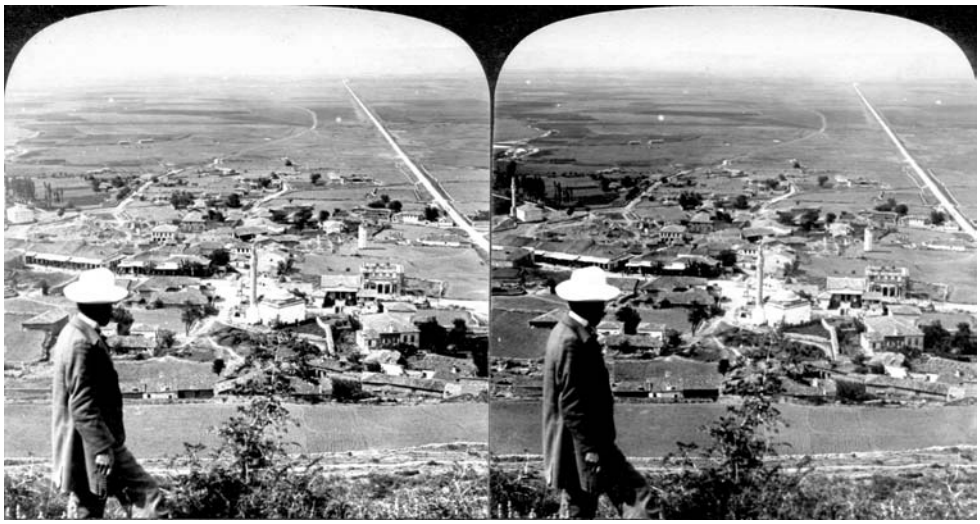
(90) - 9353 – Pass of Thermopylae (W.N.W) where Leonidas held back Persia's host, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85621.

No 91

(91) - 9354 – "Go tell to Sparta, thou who passest by, that here, obedient to her laws, we lie." - Thermopylae. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85593.

No 92

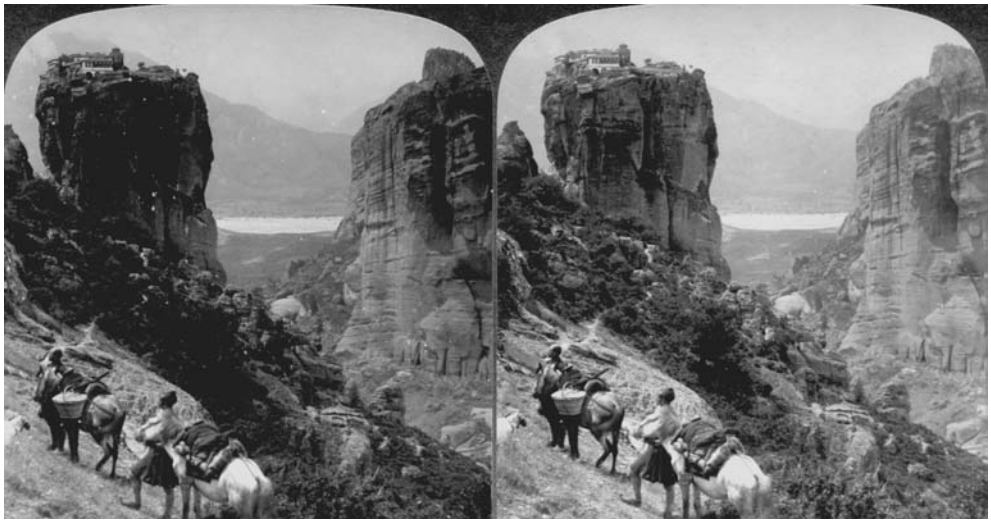
(92) - 2461 – North over Pharsala and the plain where Caesar defeated Pompey (B.C. 48) - Northern Greece. Copyright 1903 by Underwood & Underwood.

No 93

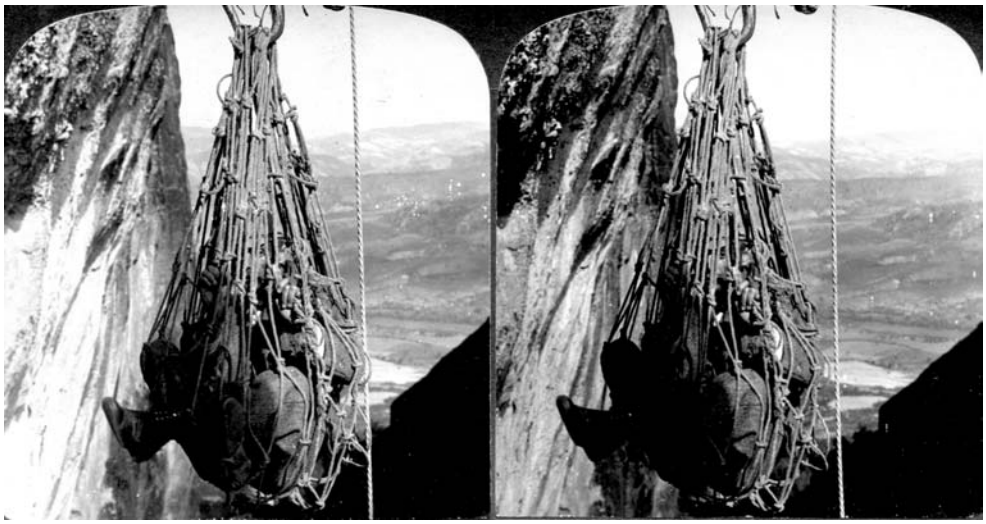
(93) - 9355 – Kalabaka and Peneios river W. to St. Stephen's lofty monastery to Pindos mountains, Greece. Copyright 1903 by Underwood & Underwood U-85617.

No 94

(94) - 9356 – Holy Trinity monastery on its sky – island, (W.S.W.) and cliff at Meteora , Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-85628.

No 95

(95) - 2465 – Access to monastery of St. Barlaam – 180 feet by rope - Meteora , Greece. Copyright 1897 by Underwood & Underwood.

No 96

(96) - 2459 – Mt. Olympos (9754 ft.) on whose summit dwelt the gods of ancient Greece – view from the south. Copyright 1903 by Underwood & Underwood.

No 97

(97) - 2466 – Far - famed Vale of Tempe and river between Ossa and. Olympos, Greece. Copyright 1905 by Underwood & Underwood.

No 98

(98) - 2460 – From Volo N.E. to Mt. Pelion on whose slopes are the wealthy "Twenty villages" - Greece. Copyright 1903 by Underwood & Underwood.

No 99

(99) - 9357 – Chalkis Euboea's old seaport, parent of rich colonial cities in its day, E.S.E from fort, Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83365.

No 100

(100) - 9358 – Eretria ancient in power and fame – outlook S.S.E. over theatre to mainland of Greece. Copyright 1907 by Underwood & Underwood U-83495.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Rufus B.Richardson : "GREECE THROUGH THE STEREOSCOPE", έκδοση UNDERWOOD & UNDERWOOD copyright 1907.

Κριστ Ιβαν: «Ο χρυσός αιώνας της φωτογραφίας» έκδοση ΑΙΓΟΚΕΡΩΣ.

Ξανθάκη Άλκη: «Ιστορία της Ελληνικής Φωτογραφίας 1839-1960» έκδοση δεύτερη Ε.Λ.Ι.Α. Αθήνα 1985.

Περιοδικό «Συλλογές», εκδότης Α.Βουρνάς, τεύχος 562-ΙΟΥΛΗΣ/ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1985, Αθήνα.

Paul Wing: "Stereoscopes/THE FIRST ONE HUNDRED YEARS" TRANSITION PUBLISHING, Nashua, New Humpshire. October 1996.

Περιοδικό «Συλλογές»-Τεύχος Μάρτιος 1997, εκδότης Α.Βουρνάς, Αθήνα.

Α.Καμπουράκης: «Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΟΣΚΟΠΙΚΗΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ», επιδημία 2000-2001.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ/WEB PAGES

http://www.trentu.ca/library/archives/83-1009.htm
http://www.kshs.org/people/underwood_elmer.htm
http://www.megaone.com/yellowstone/publishers/underwood.html
http://wire.dailynews.net/ottawa/2000/3Dphotos.html
http://www.pnas.50megs.com/collector/issue21.html
http://historywired.si.edu/detail.cfm?ID=260
http://historywired.si.edu/detail.cfm?ID=454
http://www.boondocksnet.com/stereo/underwood_tours1901.html